

ՀԱՍԱՐԿԱԿԱՆ-ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԿԵՐԼՈՒՅԱԿԱՆ ՀԱՐԱԹԱԹԵՐԹ

ՕՐԵՐԻ ՀԵՏ

«Դեմոկրատների» վախը դեմոկրատիայից ե...

Արցախի Հանրապետության նախագահի ընտրությունը բնութագրում է, նույնիսկ իրարանցման մասնաց արտաքին այն ուժերին, որոնք այսօր կամ այնօր, անմիջականորեն թե այլապես առնչված են հայ-ադրբեջանական հակամարտությանը, ավելի կոնկրետ՝ արցախահայության կացությանը եւ հետագա ճակատագրին: Այդ ընտրությունը, առանց չափազանցության, խառնեց ժողովրդի խաղաղաբոլորը ու երեւակեց ոմանց՝ մինչ այդ փոխարկված կեցվածքներն ու մոտեցումները, չասելու համար՝ շահերը:

Արդեցուցիչ է իսկապես: Փոքրիկ, շատ փոքրիկ մնացած մի երկիր, դաշտաված թեմանի գերագանց ուժերով, մի փոքրիկ հավաքականություն, ընդամենը 120 հազար՝ սովահարության եւ անսուզության մասնված ժողովուրդ, իր սահմանադրությանը հավասարիմ՝ իր խորհրդարանի դասգամավորների փլեարկությամբ ընտրում է իր ղեկավարին՝ նախագահին, եւ փոխանակ ծափահարության արժանանում դրսի խժալուր աղմուկին ու դարսավանդին, ընդամենը մեկ բացառությամբ՝ Հարավային Օսեթիայի ինքնահռչակ ղեկավարության: Այնուհետև աղմուկ ու դարսավանդ, որին ներկա դարում հանդիպել ենք միայն զինվորական հեղաշրջումների դարագայում, աշխարհի սարքեր երկրներում տեղի ունեցած: Նույնիսկ այնուհետ երկրներ, որոնք կարող էին լուռ մնալ եւ կամ ի գիտություն ընդունել կասարվածը, անկողջ հյուրի մամ դարս համարեցին հայտարարել, թե իրենք չեն շնորհավորելու Արցախի նախագահի ընտրությունը:

Նմանների շարունակ եր մաեւ, զոնե ինձ համար անսղասելի Եվրոմիության ղեկավարությունը, որը սովոր է բոլորին ու բոլորիս ժողովրդավարության դասեր սալ ու սովորեցնել, թե ինչ գույն ու համ ունի դեմոկրատիան, ինչպես է ղեկավարելու ու ժողովուրդները ղեկավարվեն, ինչ է նշանակում մարդու իրավունք, ժողովուրդների ինքնորոշման եւ ինքնաղեկավարման սկզբունք, եւայլն, եւայլն:

Այնուհայտն՝ ցուցադրական այդ բոլոր կեցվածքները ուղղված էին ոչ այնքան մեզ, որքան՝ ի ցույց եւ ի լուր իլիան Ալիեւի բռնասիրական ռեժիմին, որն այսօր սիրելին է դարձել Արեւմուտքի հակառուսական բլոկի, որը, իբր ծածուկ, ռուսական զագ է ստանում Ադրբեջանի «փաթեթավորմամբ» եւ ուկրաինական հացահատիկ՝ թուրք-ռուսական միջնորդությամբ, սակայն չի հանդուրժում, որ այդ եւ մամ բիզնեսների արանում ձգվող մի փոքրիկ երկիր ու ժողովուրդ օգտվի ինքնավարության իր իրավունքից ու դուրս գա հակառակորդների ցեղասպանական աղանցից:

Այդ հակառակորդների մեջ է մաեւ Հայաստանը, ոչ ժողովուրդը անուշեւ, այլ՝ բոլոր լծակները ձեռքին տալիս եւ ինքն էլ այլոց ձեռքին լծակ դարձած իշխանավորը՝ վարչապետի զգեստով: Դեռ մի ֆանի օր առաջ, սեպտեմբերի 11-ին, Պետրոս Դազարյանին սված հարցազրույցում, ավստսանք հայտնելով ԱՀ այժմ արդեն նախկին նախագահ Արայիկ Հարությունյանի հրաժարականի համար, նա ղիդասոսաբար արդարացում էր նորընտիր նախագահ Սամվել Զահրամանյանին իր չնորհավորելը, իբր խղճալով, որ նա շատ ծանր դասախանասվություն է վերցրել իր վրա: Անցեսելով փաստը, որ նորընտիր նախագահը երեկվա խոխեն չէ եւ անուշեւ իրենից լավ գիտի սիրող դժմ կացությունը ու, հետեւաբար, հենց նրան է ղեկավարելու եւ հաջողություն ու կորով մաղթել հաղթահարելու դաժան մարսահրավերները, մաեւ աջակցություն խոստանալ, ՀՀ գլխավոր իշխանավորը փոխարենը խրատ է սալիս թե նորընտիր նախագահին, թե մնացած արցախցիներին, թե մեզ՝ բոլորիս: «Լեռնային Ղարաբաղում հաստատված հունամիսար ձգնաժամը չհաղափանացնելու» խրատ: Կարծես այդ ձգնաժամը, այսինքն երջափակումը, ստեղծվել է հենց այնպես, հավեսի կամ, ասեմք, արցախահայության դիմացկունությունը փորձելու, օրինակ՝ Գինեսի զբում սովին անեմատերկարը դիմանալու ռեկորդ սահմանելու համար:

Մինչդեռ բոլորից լավ ինքն գիտի, որ հունամիսար ձգնաժամը ֆաղափական, գերֆաղափական դրդադասձառներ ունի, եւ հենց ինքն է ֆանիցս բարձրաձայնել ցեղասպանության վսանգի մասին: Իսկ ցեղասպանությունները, որդես կանոն, աղափաղափական չեն լինում, երբեք:

Արցախի ղեկավարությանը խրատ սալու փոխարեն Նիկոլ Փաշինյանը լավ կաներ, եթե, իբրեւ «ժողովրդավարության բասիոնի» գերագույն գլխավոր հրամանատար հայտնեւ մեր ժողովրդին, թե նույն՝ սեպտեմբերի 11-ին կայացած հեռախոսագրույցի ընթացում իրեն ինչ խրատ է սվել թուրքիայի նախագահ Էրդողանը: Ըստ թուրքական մամուլի, թուրքիայի նախագահը դարագաղես թագիր (թուրքերեն՝ հանդիմանություն) է սվել Փաշինյանին՝ նրանից բացատրություն տալիս Սեփանակերտում տեղի ունեցող իրադարձություններին մասին: Ահա՛ թե ինչու Փաշինյանը «խղճահարությամբ» է բացատրում իր լռությունը նորընտիր նախագահին շնորհավորելու հարցում, մաեւ՝ ֆաղափական կոնյուկտուրայի դարսաղաբանով, որեղ բոլոր արտաքին ուժերը, ներառյալ Ռուսաստանի նախագահը, Արցախը Ադրբեջանին հանձնելու իրենց դավադիր գործողությունները չնեղացնում են «Հայաստանը ձանաչել է Ադրբեջանի ինքնիշխանությունը Ղարաբաղի նկատմամբ» նախադասությամբ: Նույնը կրկնում են բոլոր երկրները՝ «դեմոկրատ», ավստրիսար թե բռնաղեկական: Բոլորին դուր է եկել այդ բանաձեւը, որեղ մեր կարծիքով կա ընդամենը մեկ սխալ բառ՝ «Հայաստան»:

Հայաստանը չի ձանաչել մամ բան եւ չի ձանաչի երբեք: ՎԱՐՈՒՍ ԱՎԵՏԻՔՅԱՆ

Հանուն Արցախի. Համաեվրոպական հանրահավաք Բրյուսելում

Հոկտեմբերի 1-ին, ժամը 14-ին, Բրյուսելի Շուման հրադարակում համաեվրոպական հանրահավաք է գումարվելու՝ հանուն Արցախի փրկության: Հանրահավաքի կազմակերպիչն է «Եվրոպացիները հանուն Արցախի» (Europeans for Artsakh) 17 երկրի 500 կազմակերպություն միավորող շարժումը, որը մամլո հաղորդագրության մեջ իրագրել է, թե հոկտեմբերի 5-ին Բրյուսելում կայանալիք եվրոպական ֆաղափական համայնքի երրորդ համաժողովի Փաշինյան-Միտել-Ալիեւ-Մակրոն-Շոլց հանդիմանն ընդառաջ եվրոպահայությունն ու Արցախի բարեկամները նոդասակ ունեն լսելի դարձնելու իրենց ձայնն ի նոդաս արցախահայության իր բնորանում խաղաղ աղբելու, դարդարեցնելու Ադրբեջանի ցեղասպան ֆաղափականությունը: «Նաեւ մեզնից է կախված Արցախի աղագան», գրված է մամլո հաղորդագրության մեջ: ԱՆՎԵՏԻՔՅԱՆ

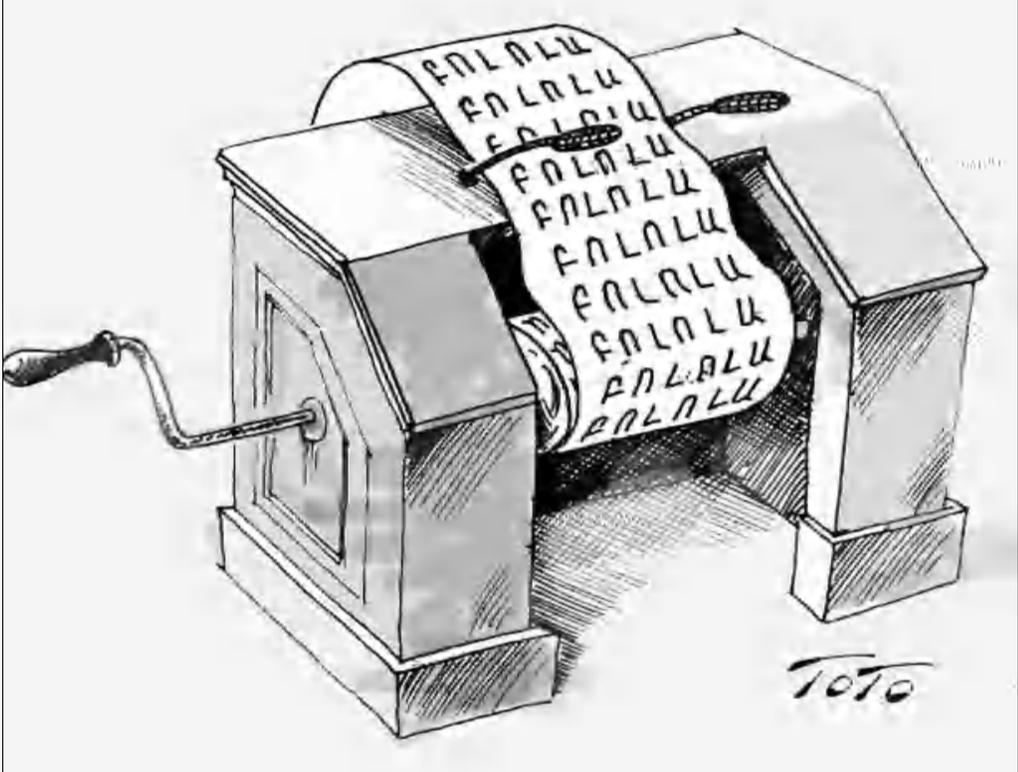

Անօգտակար շասախոսություն

ՄԱՐԻԵՏԱ ԽԱԶՍԻՐՅԱՆ

Չնայած մեծ շասախոսությանը, չնայած վարչաղես Փաշինյանի, ինչու չէ՛՝ նաեւ իշխանական եւ ընդդիմադիր գործիչների հնչեցրած խոսքի, հարցազրույցների, տեսակետների առասությանը, չնայած

րեն այս առթիվ հավանաբար ռուսների եւ ադրբեջանցիների միջեւ ինչ-որ դայանաեվրոպաձություն է խախտվել, եւ ոչինչ չարժեն ՌԴ ԱԳՆ հավաստացումները, թե Լաչինի միջանցքը կբացվի, կամ ՌԴ նախագահի խոսնակ Դմիտրի Պետկովի ղնդումը, թե շարունակում են աշխատել այդ ուղղությամբ: Իսկ ՌԴ ԱԳՆ ներկայա-

Արցախում նոր նախագահի եւ վարչաղեսի առկայությանը՝ Արցախում հունամիսար աղեսի հարցում փոփոխություն չկա, օր-օրի անեն ինչ ավելի վասթար է դառնում: Հունամիսար բեռով ռուսական մեկ բեռնատարի մուտքն Ադրբեջանի ձանաղաղով եւ ռուսական լավատեսությունն այդ առթիվ, թե հայելային կբացվի նաեւ Լաչինի ձանաղաղը, իրականում փուչիկ էր, Ադրբեջանը փակ է ղաղում այն: Փաստ-

ցուցի, ՌԴ ԱԳ նախարարի, ՌԴ նախագահի նյարդային հայտարարությունները Արցախի եւ Հայաստանի թեմաներով, փաստորեն, նաեւ արգասիք են ռուսական խաղաղաղաղաների գործողությունների անարդյունավետության, Հայաստանի վարչաղեսի՝ արեւմտյան ուղղությամբ ձախ գնալու խոսքին ու գործողություններին արձագանք լինելուց գաս: ⇒ 7

Ռոշ Հա Շանան կօգնի՝ հրեա 50 ռաբբիներին վերաղառնալ Աստծո մոտ

ՄԱՆՐԻՏ ՀՈՎՍԵԹՅԱՆ

Այսօր՝ ուրբաթ երեկոյան Ռոշ Հա Շանայով (նաեւ Ռոշ Խա Շանա, որ նշանակում է սարվա գլուխ) սկսվում են հրեական գլխավոր տոները, որ տեւում են մինչեւ կիրակի՝ սեպտեմբերի 17-ի արեւամուտ: Ռոշ Հա Շանան նշում է Աղամի եւ Եվայի արարման տարեթիվը, հազվում 5784-ը, սրա տուրջ իհարկե վեճն Իսրայելում եւ հրեական աշխարհում շարունակվում է, ֆանի որ հրեաների մի մասի ղնդմամբ՝ Ռոշ Հա Շանան նշում է աշխարհի արարման տարեթիվը:

Այդ օրերին հրեա հավասացյալն ինքնիրեն եւ Արաչին հոգեւոր հաշվետվություն է սալիս՝ անցնող տարվա բոլոր արարների, խոսքերի եւ մտքերի համար: Նա որոշում է կայացնում, թե ինչպես ուղղել թերությունները եւ զանցանքները, ինչպես վերաղառնալ Աստծո մոտ:

Հրեական ավանդույթի համաձայն, այդ օրերին շատ են աղոթում, հավասում, որ դրանով աղղում են Արաչի որոշման վրա: Տոնի երկրորդությունում գերակշռում են ինքնամանաղասական եւ զղջման աղոթները: Սրա վերաբերյալ հրեական մամուլում աչի է զարնում երգիծանկարների առասությունը:

Միգուցե հենց այսօր Եվրոպայի ռաբբիների կենտրոնի կայում հրադարակված բաց մամակը ստորագրած եվրոպական 20 երկրների 50 ռաբբիները զղջան, որ սեպտեմբերի 6-ին մամակ են հղել ՀՀ վարչաղես Նիկոլ Փաշինյանին եւ նախագահ Վահագն Խաչատուրյանին՝ դասաղատելով եւ «իրագրելով» Հայաստանի դաշտնայաներին, թե վերջիններս իրավունք չունեն գործածելու «ցեղասպանություն» բառեզրը, երբ խոսքն Ադրբեջանի՝ 2022 թվականի ղեկեմբերից Բերձորի միջանցքի երջափակումը նկարագրելու մասին է, ինչը 120 հազար արցախցիների սովահարության դասձառ է դարձել: ⇒ 2

ՅԱԿՈՒ ՄԻՔԱՅԷԼԵԱՆ

Բանը

Հիմա, եթե ես ըսեմ որ չսիրեցի սա սեմոֆրասի ըսուածը, սխալ ըրած կըլլամ: Տեմոֆրասին կարգ մը առաւելութիւններ ունի, որոնց ամենացայտունը խօսքի ազատութիւնն է: Ես ալ ճիշդ այդ ազատութեան վրայ մասսոյի կոխեմ ու միւս մասս վեր բարձրացնելով միտքի յայտարարեմ՝ «Կը հրաժարիմ խօսքի ազատութենէն ու անոր հետեւանմանէն...»:

Խօսքը «Բան»ն է, որ ըստ Աստուածաշունչին «Ի սկզբանէ էր Բանը եւ Բանն էր Ասուած»... Այսինքն «բան»ն է, կամ խօսքը՝ հրաժարիլը Ասուածէ հրաժարիլը կը նշանակէ: Ուշադիր, ես խօսքէն չեմ հրաժարի, ես խօսքի ազատութենէն կամ ազատ խօսքէն կը հրաժարիմ: «Հրաժարիմք ի սասանայէ» կը ըսենք, բայց «հրաժարիմք Արարիչէն» չենք ըսեր, թէ ուր ըսողներ կան, ան ալ այստեղ, Հայաստանի մէջ: Սովետական սիրակալութենէն ժառանգուած ահագին աթէիսներ կան, ան ալ բարձր ուղիներուն մէջ, վկայ՝ չարօթող, չխաչակնող ղեկավարները, վկայ՝ հեթանոսական կրօնին վերադարձող արեւորդիները, վկայ՝ սասանայադաւանները եւ այլն:

Թէեւ «Բան»-ի մեկնաբանութիւնները շատ են ըստ աստուածաբանութեան, սակայն կրօնական բախումներն են չմտած, սահմաններ, թէ ինչ բանի մասին միտքի խօսքիմ:

Խօսքի մարդկային սովորական խօսքի եւ անոր ազատութեան մասին: Ազատ խօսքը որքան որ ցանկալի է, նոյնքան ալ անտէր է, ըստ դարձաբանութեան եւ ըստ ընկալողին: Խօսքի ազատութիւն կը տրուի խօսքի սահմաններ ճանչցողին: Հիմա միտք ըսէք, թէ այդ ինչ սեռական ազատութիւն է, որ սահմաններ ունի: Այո՛, աշխարհի վրայ ամէն ինչ սահման ունի, անսահման բան չկայ: Ձեր մտքէն ինչեր որ անցընէք, միտքովն է. երբ խորքը թափանցէ, միտքի տեսքէ որ սահման ու սահմաններ կան: Սէ՛ր, հաւատարմութիւն, զոհողութիւն, ուրախութիւն, զուարճամբ, բարութիւն, չարութիւն, ոճի՛ր, որկրանդութիւն, առողջութիւն, հիւանդութիւն, գողութիւն, դաւաճանութիւն, աթոռանդութիւն, դատարարութիւն, խաղաղութիւն... Աւելի չեմ կարեն, ամէն ինչ սահման ունի: Եթէ յանկարծ այդ սահմանները բացուին, ոճանկոյս ըլլան ու վերացուին... անիշխանութիւնը գլուխը կ'առնէ, կ'երթայ: Օրէնք-մօտեմ չի մնար, ահաւոր իրարանցում մը կը տեսնուի, ուր «ունը տրոջը չի ճանչնար», ինչպէս կը ըսեն:

Այո՛, այնքան գովերգուած խօսքի ազատութիւնը իր ժխտական կողմերն ալ ունի, յատկապէս շարժումն հասարակութեան մօտ, որ մեծամասնութիւնը կը կազմէ մարդկութեան եւ իր ազդեցութիւնը ունի ընդհանուրին վրայ: Տուեալ միտքին մասին ասկէ առաջ ալ անդրադարձած են մէկ կամ երկու անգամ, սակայն միտք ալ ըսելիք կայ այս անընդունելի երեւոյթին մասին, որուն արեւները վերջ չունին եւ երբեմն հակակրօնական կողմնակից մտքով ալ կը դատարարեն, մասնաւորաբար երբ յանուն ազատութեան ի՞նչ ահաւոր լեզու մը կ'օգտագործուի, ի՞նչ անընդունելի ու նողկալի բառադաւաններով, ի՞նչ սանձարձակ ամբաստանութիւններ կը ըսեն, ի՞նչ վարկաբեկիչ, հայիտայից որակներն ու անեծքներ:

Բոլոր այն երկիրները, որոնք կը դարձնեն սեմոֆրասիի դրօշակակիրները ըլլալուն համար, յատկապէս ԱՄՆ, որ նոյնիսկ ներխուժումներով ու ռազմական միջոցներով սեմոֆրասի կ'ուզէ սփռել, այդ երկիրներուն մէջ նոյնիսկ անհասներու կողմէ ղեկավարութիւնը խայտառակելը, ծաղր ու ծանակի ենթակելը, փառքեան նոխազ դարձնելը սովորական երեւոյթներ են եւ ենթական անդաժի՛ք կը մնայ յանուն խօսքի ազատութեան:

Ըսենք, որ հասարակութիւնը չի սանձեր իր լեզուն եւ հրապարակաւ ըսելիք կը ըսէ, ինչպէս բախում մէջ իր դրացիին հետ բախուելու ատեն, բայց երբ հարցը կը վերաբերի վերիններուն, որոնք ի դատարար լեզու մը գործածելու փոխարէն դիմացինին կը դատաստանեն օգտագործելով սանձարձակ լեզու մը, նոյնիսկ երբ զինք «նեղի դնողը» յատուկ ռազմավարութեամբ մօտեցող ըլլայ եւ ուրախանայ, երբ տեսնէ իր խօսքին ազդեցութիւնը, երբ դատաստանանքն անձնի դատաստանել, սակայն երբ ան ալ նոյն գէնքով կը դատաստանէ եղած յարձակումին, այն ատեն արդէն փոխադրուած կը ըստ իր դիմացինին ըսուածը կը մերկանայ իր զստաբարձրիկէն, դիմացինին «յաղթանակ» շնորհելով:

Աղաջոյց՝ այս օրերուն Երեւանի փողոցներուն ու բակերուն մէջ, ինչպէս նաեւ դիմաճեմի տներուն ծաւալող մախրոնական արձաւան մասնակցողներու լեզուն...

Ուշադիր, խօսքը փանփուսի մէջ է, մէջ մը որ արձակուեցաւ, ալ ես չի դառնար: Խօսքը երկսայրի տուր է, գիտցի՛ր՝ ո՛ր կողմէն միտքի բռնեմ, որ դուն եղ չվիրաւորես:

Ռոջ Հա Շանան կօզնի՛ր հրեա 50 ռաբբիներին վերադառնալ Աստծո մոտ

➡ 1 Ադրբեջանն ամեն օր աշխատում է կեղծիք եւ սուտ տարածելով, իսկ ռաբբիները թերեւս լավ տեղեկացած չեն, որ իրենց ծայրահեղ ֆայլով վնասում են հենց իրենց դատարարները եւ ինքնութեանը: Չէ՛ որ վերջին ամիսներին իսրայելական մամուլն անընդհատ գրում է, թէ գոյաբանական վստահի դեմ հանդիման են, իսկ առաջիկա տարեկան օրերին զգուցանում հրեաներին աշխույժ լինել ահաբեկչական սղառնացող արհաւիրքից: Մասնավորապէս նշելով, թէ հրեաների դեմ մտան գործողութիւններ կարող են կատարել Ադրբեջանում, Վրաստանում, Թուրքիայում, Լատինական Ամերիկայի, Աֆրիկայի երկրներում: Մեր երկրի անունը բարեբախտաբար չկա: Սակայն հարկ է անդրադառնալ, որ երբ մտան անարդար մամուլ եւ գրում, ավելացնում են ֆեյք չհամակրողների քիվը, Աստուծոց հեռանում են: Ռաբբիները այդ մամուլով փորձել են հավաստիացնել, թէ «ցեղասպանութիւն» եզրույթը դեմ է կիրառելի միայն հրեական Հոլոքոստը նկարագրելու համար: Այս մամուլի սակ իրենց ստորագրութիւնն են դրել նաեւ Պերմանիայի Տարբեր ֆաղաներում դատարարական վարող 6 ռաբբիներ՝ առիթ տալով Պերմանիայից կենտրոնական խորհրդի վրդովմունքին:

Կաթոլիկական «Ռոմաշիոն» սեղանների 13-ին անդրադարձել է թեմային, մեջբերելով ՊԿԽ ասեմադե 30նաթան Շոանգեներգի հետեւյալ մեկնաբանութիւնը. «ԼՂ-ին ցեղասպանութիւն է սղառնում, մեզ իրենց համեմատութիւնը հայտնելու փոխարէն Ադրբեջանի դիկտատուրան են դատարարում»: Պերմանիայից կենտրոնական խորհուրդը դատարարական հայց է ներկայացրել 6 ռաբբիների դեմ: Պերմանիայի համայնքում բոլորը չէ, որ ողջունում են Պերմանիայից կենտրոնական խորհրդի ժայթարի սույն տարբերակը: Ըստ Պերմանիայում հրեաների կենտրոնական խորհրդի սլայդների, ռաբբիների քիվը երկուսում 71 է: 6-ին շեղել են երեւոյթները տեսնելու եւ գնահատելու ճիշտ ճանապարհից, նրանց միտք նախ բացատրել, որ սխալվել են եւ հրաճնել 2015-16-ին Երջանաւոր մամուլային մի դատարարութիւն: ՊԴՀ կառավարութեան որոշ անդամներ, մասնավորապէս արտգործնախարար Ֆրանկ Վալսթր Շոայնմայերը ժամանակին հենց այդպիսի «դատարարութեամբ», թէ Շոան հարաբերականացվում է, նվազեցվում դրա բացառիկութիւնն ու եզակիութիւնը, հորդորում էր ֆաղական գործիչներին «ցեղասպանութիւն» ասիճանակար-

գումից գերծ մնալ, երբ Բունդեսթագում Երջանաւորում էր Հայոց ցեղասպանութեան մասին բանաճելը: Այժմ էլ Պերմանիայի նախագահ դարձած Շոայնմայերը նույն կարծիքն է, թէ 2016-ին Հրեաների կենտրոնական խորհուրդը հրապարակեց, որ դեմ չէ Մեծ եղեռնի «ցեղասպանութիւն» որակմանը, եւ դա որեւէ կերպ չի նվազեցնում Շոան: Ռաբբիները երեւի ծանոթ չեն այդ հրապարակմանը, ուստի խելամիտ կլինի նրանց հետ գրուել, աշխատել: Հրեաների համար տնական այս օրերին տեղին է հիշեցնել եղեռնից իրենց տարբերակը՝ Ռոջ Հա Շանային Նոյը ջիւղեղից հետո դուրս եկալ տարանից: Բոլորը գիտեն, որ աշխարհի շատ վայրերում հայերն ու հրեաներն աղբիւ են կողմ-կողմի, մտան են ու տարբեր: Երբ մենք չենք խոսում, ուրիշն իր սուտն է ունում: Հիմ բարեկամ ժողովուրդները միտքի դատարարանք լինեն միմյանց հասկանալու բանալին՝ մենք դատարար մեր դատարարութիւնը, ֆանի դեռ լեզու կա մեր բերանում: Իսկ թէ միջնորդ են որոնում, հեռու չգնանք՝ Հայաստանում հրեական համայնքը լավագույն դատարարն է: Ուրեմն արտանց շնորհակալութեմ հենց նրանց Նոր տարին՝ Շանա թույլ:

ՌԵՍՊԱԿԱՐ ԱԶԱՏԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆ ՄԱՍՈՒԼԻ ՀԱՄԱՄԲՐՈՒՄ

755 Mount Auburn Street
Watertown, MA 02472 USA
12 Սեպտեմբեր 2023
Տար Սամուէլ Շահրամանեան

Կային արդարացի իրաւունքները հետադարձելը: Չօրակցութիւն յայտնելով Ձեր գլխաւորութեամբ գործող Արցախի իշխանութեան եւ հերոսական արցախահայութեան՝ կը վստահեցնենք Ձեզի, Պարոն Նախագահ, որ Ռանկավար Ազատական աշխարհասփիւռ մամուլի մեր օրգանները, իրենց խմբագրականութեամբ, աշխատակիցներով եւ բազմազան ընթերցողներու լայն Երջանակներով շարունակական թափով յառաջ միտքի մղեն իրենց զօրակցական-ֆարոգչական աշխատանքները, ի խնդիր Արցախի դատարարութեան ամրապնդումին ու իր ֆաղի ժողովուրդին դատարարութեան եւ բարեյաջող գոյերթին: 3աջողութիւն մաղթելով Ձեր ազգանուէր դժուարին առաքելութեան՝ կը խնդրենք ընդունիլ մեր յարգանաց հաւաստիքն ու ամբողջական մեցուկի երաշխիքը: ՌԵՍՊԱԿԱՐ ԱԶԱՏԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆ ՄԱՍՈՒԼԻ ՀԱՄԱՄԲՐՈՒՄ

Ազգ Ազատ Արցախ
ՉՕՐԱԿԱՐ ԱԶԱՏԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆ ՄԱՍՈՒԼԻ ՀԱՄԱՄԲՐՈՒՄ
Mirror Spectator
Semanario Armenio SARDARABAD ԵՐԵՎԱՆ

ԳՐԻԳՈՐ ԱՌԱՔԵԼՅԱՆ

Իրանագետ

Մարտափո՞ր, թե՞ փոթորիկ մի բաժակ ջրում

Այն դեպքում, երբ սոցցանցերը լայնորեն տարածում էին Ադրբեջանի զինված ուժերի գլխավոր շտաբի ղեկավար **Ջյարիմ Վալիեվի**՝ հայ-ադրբեջանական սահմանին տիրող լարվածության ֆոնին Անկարա կասարած աշխատանքային այցելության ժամանակ **Աթաթուրքի** դամբարանում Թուրքիայի դաշնային նախարար **Յախյար Գյուլերի** հետ խորհրդակցական լուսանկարը, երբ ամենուրեք խոսվում էր մեր սահմաններին Ադրբեջանի զինված ուժերի ահռելի ֆանադորային գործի, զինստեյնիկայի ու ռազմամթերքի կուտակումներից, եւ երբ ՀՀ վարչապետն իր միջազգային գործընկերներին (բացառությամբ Ռուսաստանի) զգուշացնում էր նոր դաշնակցի վստահ մասին, Իրանի ԱԳՆ խոսնակ **Նասր Զանանին** իր հերթական մամուլի ասուլիսի ժամանակ, կրկնելով Արցախի ադրբեջանական դաշնակցության մասին Իրանի դաշնակցական դիրքորոշումը, խոսեց դաշնակցի չհրահրելու ադրբեջանական կողմի հավաստագրումների մասին: Զանանին նույնիսկ, վկայաբերելով իր ադրբեջանցի գործընկերների խոսքերն, ասաց՝ «սահմանային սեղանաբերն ընդամենը ձմռան ամիսների համար նախատեսված սովորական միջոցառումներ են»: Իսկ Բաքուում Իրանի դեսպան **Սեյթ Աբբաս Մուսալին** էլ հնարավոր դաշնակցի վստահ մասին բարձրագույն ազդեցությունը «մի բաժակ ջրի մեջ փոթորկի» հետ:

Դրանով հանդերձ, Իրանում գործող «Եվրասիա» վերլուծական կենտրոնի ավագ փորձագետ, միջազգային իրավունքի դոկտոր **Ահմադ Զազեմին** դաշնակցի վստահ իրատեսական է համարել եւ ԻԻՀ ԱԳՆ-ի հետ փոխկադրակցված irdiplomacy կայքում հրատարակել **«Սյունիքի հնարավոր դաշնակցումն ու Իրանի դաշնակցական առաջնությունը»** խորագրով իր ծավալուն հոդվածը:

Ահմադ Զազեմին իր հոդվածում մասնավորապես անդրադարձել է ադրբեջանական զորամիավորումների կուտակումներին ու հայկական Սյունիքի մարզում հայտնված ադրբեջանական բանակի հանդերձանով վարձկան ուժերին, որի դաշնակցում էլ Հայաստանում հնչում է արցախյան երրորդ դաշնակցի սազմադր:

Ըստ հոդվածագրի, Ադրբեջանի ագրեսիվ մտադրություններն ավելի սեսանելի են դառնում հասկալիս Բաքուի ու Թեյ Ավիլի միջուկ անցնող ամիսներին տեղի ունեցած խորհրդադաշնակցական ու բացահայտ բանակցություններից հետո: Իսրայելի կողմից Բաքուի նոր զինստեյնիկայի սրամարտը, նշված է հրատարակման մեջ, տեղի է ունենում Բաքու-Թեյ Ավիլի դաշնակցական վերաբերման շրջանակներում, համաձայն որի, Բաքուն Իսրայելին թույլ է տալիս Ադրբեջանի սարածում տեղակայել ավելի մեծ ֆանադորային զինստեյնիկա, ֆան անհրաժեշտ է Հայաստանի հետ դաշնակցի համար:

Հեղինակի համոզմամբ, կովկասյան իրադարձությունների արագ սեմոտերը, սարածաբազմազան սարքեր խաղաղոգների, այդ թվում՝ ԱՄՆ-ի ու Ֆրանսիայի ֆայլերը, ինչպես նաեւ Կովկասում Ռուսաստանի սխալ հավակնությունների վրա հիմնված ֆաղափականությունն ու Իրանում խուճաղ առաջացնելու նպատակով «գործ գայլերի» ակտիվացումը, ավելի է բարդացնում խնդրի էությունը:

Կովկասում տիրող իրավիճակը նկարագրելու եւ Իրանի անելիքները հստակացնելու նպատակով, Ահմադ Զազեմին անհրաժեշտ է համարում հաճախ առնել ներքին գործընկերներին:

Ջյարիմ Վալիեվն ու Յախյար Գյուլերը

րագրելու եւ Իրանի անելիքները հստակացնելու նպատակով, Ահմադ Զազեմին անհրաժեշտ է համարում հաճախ առնել ներքին գործընկերներին:

Ալիեյան կլանն Ադրբեջանն ամբողջովին հանձնել է Իսրայելի տնտեսությանը՝ իր ճակատագիրը շարժելով՝ երեւակայական «Ջանգեզուրի», նույն իմիջացումը՝ ՆԱՏՕ-ի «թուրանական» միջանցքի հետ: Սակայն, հայտնի է, որ 2020 թվականի նոյեմբերի 9-ի համաձայնագրի հայտարարումը որեւէ իրավական հիմք չի նախատեսվել մասն միջանցքի համար: Բացի այդ, Իրանի սարածով Ադրբեջանի ու Նախիջեւանի միջուկ հաղորդակցության հնարավորությունը բացառում է մասն միջանցքի անհրաժեշտությունը: ՆԱՏՕ-ի «թուրանական» միջանցքը Մեծ Բրիտանիայի գլխավորությամբ ՆԱՏՕ-ի դավադրության մաս է կազմում, որը նպատակ ունի կասեցնելու Իրան, Ռուսաստան, Չինաստան առանցքով նոր աշխարհակարգի ձեւավորումը: Այդ դաշնակցում էլ նրանք աշխատում են, օգտվելով ուկրաինական դաշնակցի հետեւանով Կովկասում Ռուսաստանի դիրքերի հարաբերական թուլացումից, կյանքի կոչել անգլիացիների 200-ամյա թուրանական գաղափարը:

ՆԱՏՕ-ական միջանցքի գործարկման հարցում գլխավոր արգելիք Իրանի դիրքորոշումն է: Բաքուի, Թեյ Ավիլի ու Լոնդոնի հաճախակի այն է, որ ֆանդեր Իրանում ներադաշնակցական իրավիճակը ձգնաժամային որոշումներ կայացնելու ասիճանի չի սրվել, հնարավոր չէ ուժի գործադրմամբ լուծել միջանցքի հարցը: Եվ բնավ էլ դաշնակցական չէ, որ վերջին ամիսներին եւ նախորդ սարվա ընթացքում Բաքուն, Իսրայելի ու Մեծ Բրիտանիայի հետ համագործակցելով, ամենակարգի դերակատարությունն է ստանձնել Իրանի ներադաշնակցական կյանքը սրելու հարցում: Ամենավերջին սադրանքներից մեկը Ռուսիա լճի չորացման դաշնակցական Բաքուում իսրայելական կիբեր կենտրոնի ու ալիեյան կլանի համագործակցությամբ Իրանում դժգոհություններ հրահրելու փորձն էր: Անուշահ, Թեյ Ավիլն ու Բաքուն այդ հարցում ռազմավարական սխալ էին թույլ սվել, ֆանի որ 2021 թ. սեպտեմբերին «Խեյբարի նվաճողներ» նշանաբանով գործարժություններն ի ցույց դրեցին Իրանի կարողություններն ու հաստատվածությունը՝ սարածաբազմազան աշխարհադաշնակցական խաղաղական-

ները չեզոքացնելու ուղղությամբ:

Բաքուի ու Անկարայի լրբիստական կազմակերպությունները, որոնք հիմնականում հանդես են գալիս «գործ գայլերի» հանդերձանով, եւ շատ հաճախ երկրի որոշում կայացնող ասյաններում դաշնակցական դիրքեր են զբաղեցնում, հավասարաճ են, որ հաճախ առնելով 2020 թվականի արցախյան դաշնակցի փորձը, նոր դաշնակցի դեմ կլուծեն Սյունիքից միջանցք բացելու հարցը: Իրենց նպատակին հասնելու համար նրանք վերջին մեկ սարվա ընթացքում Իրանի ներադաշնակցական կյանքը ձգնաժամի վերածելու ուղղությամբ ջանքեր են գործադրում:

Հայ-ամերիկյան համաձայնագրի զորավարությունների անցկացումը, որի մասին երկրում ակտիվացած «գործ գայլերն» են բարձրաձայնում, ծանոթ սցենար է: Հայաստանը, 1994 թվականից ի վեր, Ադրբեջանի ու Վրաստանի մասն, մասնակցում է ՆԱՏՕ-ի «Գործընկերություն հանուն խաղաղության» ծրագրին: Այդ համագործակցությունը տեղի էր ունենում անգամ այն սարիներին, երբ Հայաստանը դեկավարվում էր ռուսամետ նախագահներ **Զոհարյանի** ու **Սարգսյանի** կողմից: Ուժագրավն այն է, որ աշխարհի ամենամեծ ԱՄՆ դեսպանությունը (բացառությամբ Իրաքի) Հայաստանում կառուցվել է հենց ռուսամետ Զոհարյանի նախագահության օրոք:

Վերջին երեք տասնամյակների ընթացքում Հայաստանի իշխանությունները չեն թափաքել Ռուսաստանի ու ԱՄՆ-ի հետ համաժամանակյա համագործակցության մասին իրենց մտադրությունը: Երբեք է, Իրանը թե՛ նախկինում, եւ թե՛ այսօր դեմ է արտահայտվում Կովկասում, այդ թվում՝ Հայաստանում եւ Ադր-

բեջանում ԱՄՆ-ի ու արտահայտաբազմազան ուժերի ներկայությամբ, սակայն հայ-ամերիկյան համաձայնագրավարժությունների խնդրի վրա «գործ գայլերի» ընդգծված սեւեռումը ոչ թե դաշնակցական վերածված է Կովկասում ԱՄՆ-ի ներկայության մտադրությամբ, այլ բխում է այն մտադրությունից, որ Ալիեյի ռազմական ագրեսիային հակադարձելու հարցում Իրանի իշխանությունների մոտ կասկածներ առաջանան: Չնայած, որ նրանք Ադրբեջանի ու ԱՄՆ-ի միջուկ Կասպից ծովում անցկացված համաձայնագրավարժությունների նկատմամբ ոչ մի հակադրություն չեն ցուցաբերել: Այս երեսուցուց ֆաղափական հոսանքի ներկայացուցիչներն այն անձինք են, ովքեր ԱՄՆ Կոնգրեսի Ներկայացուցիչների դաշնակցի խոսնակ **Նեյնսի Փելդսի** Հայաստան այցելելու օրերին ղեկավարում էին, թե այցի արդյունքներով Երեւանն իր համաձայնությունը կա Բաքուի ու Անկարայի դաշնակցած միջանցքի գործարկման հարցում, ուստի Իրանը չդեմ է հանդես գալիս Հայաստանի սարածային ամբողջականության դաշնակցության օգտին: Իրականում, Հայաստանն այդ ընթացքում հրաժարվեց Արցախից, սակայն միջանցքի հարցում զիջումների չգնաց:

Փաստորեն Ռուսաստանը Կովկասում եւ Թուրքիայի հետ հարաբերություններում թույլ սված մեկը մյուսին հաջորդող սխալների դաշնակցում, հայերի հիասթափության համար հող է նախադասարարել: Հայաստանի սարածի նկատմամբ 2022 թ. սեպտեմբերին Ադրբեջանի գործադրած ռազմական ագրեսիայի ժամանակ Ռուսաստանի կողմից ՀԱՊԿ-ի գործառնությունից հրաժարվելը, Լաչինի միջանցքի շրջափակումը կանխելու հարցում ռուս խաղաղադաշնակցի անգործությունը եւ Հայաստանի սարածային ամբողջականությունն ուղղված Բաքուի ռազմամետնից հայտարարությունների նկատմամբ Մոսկվայի կրավորական կեցվածքը, բավարար հիմք էին Հայաստանի արեւմտամետ վարչապետ **Փաշինյանին**՝ Ռուսաստանի հետ համագործակցությունից բացի, կենտրոնաձայն մաս ԱՄՆ-ի ու Եվրոպայի հետ անվստահային հարցերում համագործակցության վրա:

Այնուամենայնիվ, Ահմադ Զազեմին իր հրատարակման վերջում համոզմունք է հայտնում, որ Կովկասում Իրանի աշխարհադաշնակցական դիրքի առանձնահատկության ու կայունության հաստատման հարցում դաշնակցականներն Իրանին վերադաշնակցական առաջնությունն են տալիս, կարելի է բացառել «թուրանական միջանցքի» գործարկման հավանականությունը:

Հայտարարություն

Օրերս համացանցով մի գրություն է հրատարակվել, որի բովանդակությունը ուղղված է ինձ, եղբորս՝ Փառեն արք. Ավետիսյանին եւ... Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետի դեմ:

Գրությանը ծանոթացած ընկերներս, Հայաստանից թե՛ Սփյուռքից, խնդրելու դեմ դաշնակցական արձագանքներ եւ ընթերցանից դաշնակցական սալ ձեռով կասարելադրելու անգրագետ ու բովանդակությամբ անհեթեթ այդ գրությանը:

Չեմ կարող ընկերներս խնդրանքը կասարել, չեմ էլ ցանկանում, որ մեկ ուրիշն էլ դա անի: Սովորությունն չունեն անստորագիր գրություններին ոչ արձագանքելու, ոչ էլ դրանք հյուրընկալելու մեր թերթում: Հիշալ գրության հեղինակը կամ հեղինակները ոչ միայն չեն ստորագրել, այլեւ հասուկ ջանք են գործադրել թափանցելու կամ ֆողարկելու իրենց ինֆունությունը: Ինչպե՞ս, ինչպե՞ս են վախենում, ումից են ամաչում: Ժամանակին թուրքախոս հայերն մասն դարձաներում կասեին՝ «**իզե մեյդան, իիե շեյթան**», որ թարգմանի՝ «ահա՛ հրատարակը, ահա՛ սասանան»:

Դուրս ելե՛ք սվերից, ցույց սվե՛ք ձեր դեմքը:

Վ. ԱՎԵՏԻՍՅԱՆ

ԱՐԱՍ ՍԱՏԱՐՅԱԼ

Քաղաքական վերլուծաբան,
Եվրասիական փորձագիտական
ակումբի համակարգող

**Սեպտեմբերի 8-ին «Մարիո»
հյուրանոցում տեղի ունեցավ հայ-
ռուսական առաջին մեդիա-ֆոր-
ումը, որին մասնակցելու հնար-
ավորություն ընձեռնվեց նաև
ինձ: Երկրորդ օրը նաև նույն
համայնքում իմ էլոյթից հետո մի ֆանի
գործընկերներ խորհուրդ սվեցին
տղազրել դրա հիմնական
դրույթները, որոնցից հնարավոր
լինի մի մասնագիտական ֆննար-
կում ու բանավեճ ծավալելու:
Ստորև ձեր ուշադրությանն են
նարկայացնում իմ մտեցումներն
ու դիրքորոշումները, հույս ունե-
ցնալով, որ դրանք իսկապես շա-
հազգիք եւ որակյալ ֆննարկման
հիմք կդառնան:**

**Նոր աշխարհափոխական
իրողություններ
Հարավային Կովկասում**

Առաջին հանգամանք, որ հարկ են
համարում նշել, Թուրքիայի աննախա-
դեղ առաջխաղացումն է Հարավային
Կովկասում: Ոչ 1649թ. հետո, երբ սահ-
ման գծվեց Օսմանյան կայսրության
եւ Սեֆյան Պարսկաստանի միջև, որ
1829թ. հետո, երբ սահման գծվեց Օս-
մանյան կայսրության եւ Ռուսական
կայսրության միջև, եւ ոչ էլ 1921թ. հե-
տո, երբ սահման գծվեց Թուրքիայի
Հանրապետության եւ նախկին ԽՍՀՄ
միջև, Թուրքիան հնարավորություն չի
ուներ ել ընդլայնվելու դեպի Հարա-
վային Կովկաս, չնայած այդ ընդ-
լայնումը միտ էլ ամրացած է եղել
դանթուրանական գաղափարակիրնե-
րի գլուխներում:

1991թ. հետո Թուրքիան բարելավել է
իր հարաբերությունները թե՛ Ադրբեյջա-
նի եւ թե՛ Վրաստանի հետ, եւ շատ կա-
րելի են սնտեսական ու ֆաղափական դե-
րակասարություն է ստացել երկու երկր-
ներում էլ: Եվրամիության անդամ
դառնալու հարցում մեծում ստանա-
լով՝ Թուրքիան ամրապնդել է հավաքա-
կան Արեւմուտքի բարեփոխում համա-
ձայնությունը դեպի Արեւելք սարածվե-
լու հարցում: Պետք է հասկանալ, որ ես-
խորհրդային իրողություններում Հարա-
վային Կովկասի եւ Կենտրոնական Ա-
սիայի թյուրփախուց երկրները աննա-
խաղեղ հնարավորություն են ստացել
խաղաղ դադաններում, առանց դա-
ժարակցների, առանց միջազգային ի-
րավունքի նորմերի խախտումների ան-
հարմարություն եւ խորացնելու միջանց
միջով համագործակցությունը, նույն-
պես Սեֆ Թուրանի դարավոր ժառան-
գական կենսագործմանը: Թուրքիայի
այս նոր դերը հասկանալի են Ռուսաս-
տանում, որտեղ Ռուսահիմնական ձգնա-
ժամը ստիպում է հարավային եւ ա-
րեւելյան հարեւանների հետ զգույշ,
նուրբ եւ ձկուն ֆաղափականություն
վարել: Ռուսաստանը ձգտում է ամեն
կերպ սերս հարաբերություններ հաս-
տատել Թուրքիա-Ադրբեյջանի սանդեմի
հետ եւ այդպիսով ներդաշնակեցնել իր
դերն ու շահերը Հարավային Կովկա-
սում:

Այս նոր իրավիճակն է, որը երեւի ստի-
պել է մեր ֆաղափական գործիչներին
հրապարակային հայտարարություններ
անել Ռուսաստանի Հարավային Կով-
կասից հեռանալու մասին: Ինչպես
հայտարարում են իրենք՝ ռուսական
դաշնակցական աղբյուրները, այդ գնա-
հասականը ճիշտ չէ, որովհետեւ Ռու-
սաստանը Հարավային Կովկասից ոչ
մի տեղ հեռանալու մտադրություն չու-
նի: Ռուսական ռազմավարությունը

Վերլուծական հանրության դերը Հարավային Կովկասում նոր ֆաղափական իրողությունների ձգարիս գնահատման գործում

մեր սարածաբանում հանգում է
նրան, որ ամրապնդի դիրքերը, որտեղ
դրանք ունի եւ օգտագործի իր ազդեցու-
թյունը խաղաղ ու կանխատեսելի
մթնոլորտ ստեղծելու համար, որտեղ ին-
քը կկարողանա դադարեցնել իր ազդե-
ցությունը:

Ավելի ֆան մեկ դար առաջ Օսմա-
նյան կայսրության առաջնորդները բա-
ցիեբաց սղառնում էին արեւմտահայ
ֆաղափական գործիչներին, թե հայերը
կանգնել են իրենց ճանադարհին դե-
պի Թուրան եւ խանգարում են իրենց:
Առաջին համաշխարհային դաշտազ-
մի ընթացքում այդ սղառնալիքը կեն-
սագործվեց իբրեւ Հայոց ցեղասղա-
նություն, եւ Արեւմտյան Հայաստանը
ամբողջովին հայաթափվեց:

Հիմա, թուրքական եւ ադրբեյջանա-
կան ցանկության դադարադադար ան-
բողջովին ինտեգրվելու, Արեւելյան Հա-
յաստանը՝ Հայաստանի Հանրապետու-
թյունը, նորից հայտնվել է այդ աղբյուրի
մեջ: Նախկին կլիպները, որոնցով ա-
ռաջնորդվել են հայերը Անտանտի,
խորհրդային Միության եւ եսխորհ-
րային առաջին սարիների դադաններ-
ում, այս դադարադադար անօգտագոր-
ծելի են եւ նույնիսկ վստանգավոր: Հա-
յաստանը դադար է ձկունություն եւ ի-
մասնություն ունենա իր գոյությունը,
սարածային անբողջականությունը եւ
նույնիսկ զարգանալու հնարավորու-
թյունը դադարեցնելու համար, ոտի
սակ չընկնելով:

Իրանը մեր բարեկամն է եւ բնական
դաշնակիցը: Եթե Ռուսաստանը չի ու-
զում փչացնել հարաբերությունները
թուրք-ադրբեյջանական սանդեմի հետ,
Իրանը առավել եւս դա բացահայտ ա-
նել չի կարող: Իրանին Ռուսաստանի ու
Թուրքիայի հետ միավորում է մի բան.
Հարավային Կովկասի սարածաբանա-
յին խնդիրները լուծել սարածաբ-
անի ներում, առանց հավաքական
Արեւմուտքի եւ աշխարհի մյուս ու-
ժային բեւեռներին ներգավելու: Սրա
համար է ստեղծվել «3+3» ձեւաչափը,
եւ չնայած Վրաստանը առայժմ դրան
մասնակցել չի ուզում, այն, փաստ-
րեն, որոնք խորհրդակցական հարթակ
արդեն գործում է:

Եվ վերջապես՝ ԱՄՆ եւ Եվրոպա-
կան Միության դերը մեր սարածաբ-
անում: Ադրբեյջանական նավթը եւ
վրացական հաղորդակցական ենթա-
կառուցվածքները դաշնադադար են դարձել,
որ Հարավային Կովկասը էական շա-
հերի ու հեռափոխության գոտի դառնա
ԱՄՆ-ի եւ ԵՄ-ի համար: Այդ շահերը

դաշնակցություն համար նրանք Հայաս-
տանում, Վրաստանում եւ Ադրբեյջանում
էական ծախսեր են անում եւ անընդ-
հաս մեծացնում հեռափոխ խնդիրնե-
րի շրջանակը, ավելի ու ավելի համառ
առաջ մղելով դրանք: Ուկրահիմնական
ձգնաժամի ծավալման այս օրերին
նրանց գլխավոր խնդիրը Ռուսաստ-
անին Հարավային Կովկասից դուրս
մղելն է: Եթե դա հաջողվի, աղա Հա-
յաստանի համար անկանխատեսելի
հեռանալներ կարող են առաջանալ:
Դրա համար էլ հարկ է ուսումնասիրել
եւ փորձել ձգարիս գնահատել այն
սցենարները, որոնք կարող են կենսա-
գործվել մեր սարածաբանում թափ
հավաքող իրերիդային դաշտազմների
հեռանալով:

**Ի՞նչ կարող են անել
վերլուծաբանները հոգու
սարածաբանային
խաղաղության եւ
կայունության**

Ստորև ցանկանում են ուրվագծել
հարցադրումների այն շրջանակը, որն
իր կենսականորեն անհրաժեշտ դա-
ժարակցություններն է սղառնում: Մեր վեր-
լուծաբանների հանրությունը 44-օրյա
դաշտազմից հետո կարող էր իրեն նե-
ղություն սալ եւ ֆաղափական վերնա-
խավերի ու հասարակական ակտիվ
շրջանակների ավելի դաշտազմ եւ
առարկայորեն հիմնավորված դիրքոր-
ոշումների համար մյուս ստեղծել:

Առաջին. Ի՞նչ կարծենա Թուրքիայի
եւ Հայաստանի միջև հարաբերու-
թյունների կարգավորումը Հայաստ-
անի դադարադադար: Հայտնի է, որ խիստ
մոտավոր հաշվումներով հայ-թուրքա-
կան առեւտուրը 2022թ. կազմել է
400 մլն. դոլար: Թուրքական ներկու-
մը Հայաստան արդյոք կարող է էլ ա-
վելի մեծանալ եւ մինչ ո՞ր: Թուրքիա-
Ռուսաստան ցամաքային առեւտրի
դադաններում մեր ճանադարիները
ի՞նչ ծավալի բեռներ են ընդունելու:
Կարող է արդյոք Հայաստանը դառ-
նալ էական միջանցք թուրք-ռուսա-
կան ցամաքային առեւտրի համար:
Թուրքիան ունի՞ արդյոք հնարավորու-
թյուն եւ հեռափոխություն Հայաստ-
անում սնտեսական էֆաղանսիա իրա-
կանացնելու համար: Կարող է արդ-
յոք ԵԱՏՄ շրջանակներում Հայաս-
տանի մասնակցության հեռազա ա-
խուժացումը չեզոքացնել այդ էֆ-
աղանսիայի թափը:

Երկրորդ. Եթե գործարկվեն Հայաս-
տանը Ադրբեյջանին կաղող բոլոր ձա-

նադարիները եւ աննախաղեղ հնա-
րավորություն ստեղծվի Հյուսիս-Հա-
րավ ռազմավարական առանցք ուժե-
ղացնելու համար, կարող է արդյոք մե-
ծանալ Իրանի դերը Հայաստանում եւ
Վրաստանում (ուճի՞ արդյոք այդ ներու-
ժը Իրանը արեւմտյան արգելամիջոց-
ների դադաններում): Ի՞նչն է խանգա-
րում (բացի հայտնի արգելամիջոցնե-
րից) Հայաստանին եւ Իրանին ուղա-
դա մեծացնել սնտեսական համա-
գործակցության ծավալները: Եթե Ի-
րանը ԵԱՏՄ-ի հետ ազա առեւտրա-
կան գոտու մասին երկարամյա համա-
ձայնագիր ստորագրի, ի՞նչ նոր բոնուս-
ներ կստանա Հայաստանը: Կարող է
արդյոք մեր երկիրը Ադրբեյջանից կտրել
եւ մեզանով անել այդ բեռնափոխադ-
րումների ինչ-որ մասը:

Երրորդ. շատ կարելի է հասկանալ,
թե սնտեսական առումով ի՞նչ է իրենից
ներկայացնում Սեֆ Թուրանի զար-
գացման ծրագիրը: Ի՞նչ բեռների փո-
խադրության եւ մարդկային հոսքերի
ստեղծարժի մասին է խոսքը: Ունի՞
արդյոք Հայաստանը ներուժ դիմակայե-
լու թուրք-ադրբեյջանական լայնածա-
վալ ինտեգրման բնական հեռանալնե-
րը: Ի՞նչ կարող են անել Հայաստանը եւ
Վրաստանը միասին սեփական սնտե-
սական ինֆրիստրուկտուրային մոր
դադաններում դաշնակցություն հա-
մար: Կա՞ արդյոք այնպիսի ներուժ հայ-
ռուսական փոխադադար առեւտ-
րասնտեսական համագործակցության
մեջ, որը կարողանա էական գործոն
դառնալ ամբողջ Հարավային Կովկա-
սում սնտեսաֆաղափական հավասա-
րակշռությունները հաստատելու եւ ան-
հարմարություն համար:

Եվ չորրորդ. ի՞նչ ֆաղափականություն
դադար է վարի Հայաստանը, որոնցից իր
անվստանգությունը եւ կայունությունը
անհարմարություն համար հավասարակե-
ռի հարաբերությունները Ռուսաստանի,
Եվրոպական միության, ԱՄՆ-ի, ոչ հե-
ռու աղադադար նաև Չինաստանի
հետ: Համաձայն է արդյոք վերլուծա-
կան հանրությունը այն մտքի հետ, որ
վերջին 25 սարիների ընթացքում վա-
րած բազմավեկտոր եւ կոմպլիքսնեար
ֆաղափականությունը ամբողջովին
ձախողված է եղել, թեկուզ այն դադար
դաշտազմով, որ մեր կենսական հարցե-
րում մենք աշխարհում ոչ բարեկամ ու-
նենք, ոչ էլ կայուն գործընկեր: Ինչպի-
սին դադար է լինի Հայաստանի արտաքին
ֆաղափականությունը, եթե մենք չենք
ուզում կորցնել ինձ ռազմավարական
դաշնակցին եւ միաժամանակ հաս-
կանում ենք, որ դադար է խորը եւ վստա-
հելի հարաբերություններ ձեւավորել
Հարավային Կովկասում ակտիվ դեռա-
կասարություն ունեցող բոլոր ուժերի
հետ:

**Ինչո՞վ կարող են
վերլուծաբանները օգտակար
լինել ֆաղափականություն
կերտողներին**

Հայաստանը շատ հարցերում ուղա-
կի ստիպված է կենսագործել արտաքին
ուժերի երաշխավորությունները: Ա-
շխարհի երկրների մեծ մասը այդ շեփո-
նեղով է կազմակերպում իր աշխա-
տանքը: Երեւի սա նորմալ է: Վերջին սա-
րիներին համարյա բոլոր ոլորտներում
զգացվում է արեւմտյան խորհուրդների
եւ խորհրդակցության ազդե-
ցությունը: ➔6

ՀԱԿՈՒ ՉԱԵՐՅԱԼ

Թուրքիա

Փաշինյան-Էրդողան հեռախոսազրույցը թուրքական լրատվամիջոցների մեկնաբանությանը

Դրա նախօրեին Թուրքիայի նախագահը գրուցել է Իլհամ Ալիևի հետ

Սեպտեմբերի 11-ին ՀՀ վարչապետ Նիկոլ Փաշինյանը հեռախոսազրույց էր ունեցել Թուրքիայի նախագահ Ռեջեփ Թայիփ Էրդողանի հետ, վերջինի նախաձեռնությամբ: Դա լայն արձագանք էր գտել հայկական, թուրքական եւ միջազգային, այդ թվում նաեւ BBC-ի, Reuters-ի, Euronews-ի, գերմանական DW-ի նման լրատվամիջոցներում: Պարզապես դրա բովանդակության մասին տեղեկություններն են կցկտու, ինչպես սովորաբար լինում է լրատվության դեկլարացիաների համանման մյուս հեռախոսազրույցների դարձառկային: Պարզապես ասեմք, որ վերոհիշյալ հեռախոսազրույցի նախորդ օրը Թուրքիայի նախագահը հեռաձայնել էր **Իլհամ Ալիևին** Նյու Դելիից, որտեղ նա մասնակցել է G-20-ի «Մեծ հասնակ» գագաթաժողովին: Ըստ թուրքական լրատվամիջոցների, Էրդողանն Ալիևի հետ մտեր է փոխանակել սարածառջանում ընթացող բազմակողմ զարգացումների շուրջը, միաժամանակ ֆինանսել է Լեռնային Ղարաբաղում ծավալվող վերջին իրադարձությունները:

Ի դեպ՝ «Arka.am»-ի հավաստմամբ, Էրդողանը նախօրեին սխալ էր համարել Հայաստանի գործողությունները Լեռնային Ղարաբաղում, դայմանավորելով ՀՀ վարչապետի հետ իր հեռախոսազրույցը հենց դրանով, ինչը հաստատում են նաեւ թուրքական լրատվամիջոցները, մասնավորապես tgrthaber.com կայքէջը, որը երկու երկրների դեկլարացիաների հեռախոսազրույցը ընթերցողին մատուցում է «Ղարաբաղյան ուղերձ Հայաստանին. Էրդողանը գրուցեց Փաշինյանի հետ» խորագրով, ավելացնելով միաժամանակ, որ Թուրքիան դասադարձել է «Ադրբեջանի սարած Լեռնային Ղարաբաղում անցկացված նախագահական ադրիմի ընթացումները, որտեղ Հայաստանը բարունակում է իր սարիչ գործողությունները»: Թուրքիայի արտգործնախարարությունը, դասադարձելուց զատ, Արցախի նախագահական ընթացումները հաղորդագրությամբ որակել է որդես հաճության բանակցությունների վիճեցման կանխամտածված փայլ:

ՀՀ վարչապետին հեռաձայնելու Էրդողանի նկրտումները թեկուզ մասնակի բացահայտելու առումով հետաքրքրական է haberler.com -ի «Ղարաբաղյան ճգնաժամը հաղթահարելու համար Էրդողանը նախաձեռնություն է հանդես բերում. նա Ալիևից հետո հեռախոսակաղ հաստատեց նաեւ Փաշինյանի հետ» խորագիրը կրող հրատարակումը, որտեղ բարադրվում են Ադրբեջան-Հայաստան լարվածության հարաձուռն սրումը կատեցնելու եւ ճգնաժամի գոտում մթնոլորտը խաղաղեցնելու Էրդողանի ամս մարդասիրական ջանքերը:

Վերջինին դասադարձում է բացի Ուկրաինայից, Ռուսաստանի դեմ նաեւ Հարավային Կովկասում երկրորդ ճակատը բացելու Վաշինգտոնի ձեռնարկումները, որդես սարադամ է բնութագրում Հայաստան-Ադրբեջան հաճեցման գործընթացին միջամտելու վերջինի ձեռնարկումները, խստագույնս ֆննդադատում է Փաշինյանին Հայաստանի անվանագրության հարցում հույսը Ռուսաստանի վրա դնելու, իսկ ՆԱՏՕ-ի ընդարձակման եվրոդական կոմիտեի նախագահ Գունթեր Ֆեիլինգերի (Gunther Fehlinger) էլ «Հայաստանին ՆԱՏՕ-ի կազմում ընդգրկելու» Վաշինգտոնի վարչակարգին արած կոչի համար: Աղա գոհունակությամբ արձանագրում է Մոսկվայի մոտան Հայաստանին, թե Կրեմլը այս ամենից հետո չէր կարող «ձեռքերը ծալած նստել»:

Գալով ՀՀ վարչապետի հետ Էրդողանի հեռախոսազրույցին, աղա Թուրքիայի դեկլարացիան մայրաքաղաքում, դեռեւս սեպտեմբերի 10-ին լրագրողների հետ հանդիմուման էր նեւ Փաշինյանի հետ հեռախոսակաղ հաստատելու իր մարդության մասին: ՀՀ կառավարության մամուլի ծառայության վկայությամբ, գրուցակիցներն անդրադարձել են Հայաստան-Թուրքիա հարաբերություններին եւ սարածառջանային խնդիրներին եւ ընդգծել, որ սարածառջանում երկարատեւ խաղաղության եւ կայունության ձեռքբերումը կնդասի սարածառջանի բոլոր երկրների զարգացմանն ու բարգավաճմանը: Դա Թուրքիայի սեսանկյունից ենթադրում է Հայաստան-Ադրբեջան հաճության դայմանագրի բուսափույթ ստորագրումն ու Չանգեզուրի միջամցի հնարավորիս բուսացումը:

Վերջում թուրքական թերթի հոդվածագիր Գյուլլերը եզրակացում է. «Ղարաբաղում առաջացած ճգնաժամը դեռ բարունակվում է: Դրա հաղթահարման համար անհրաճեո է իրականացնել ստրեւ բարադրված հետեւյալ երեք փայլը.

1. ԱՄՆ-ի սարադմները Հարավային Կովկասում չեն դարադի: Հետեւաբար հիմնահարցին վերջնական լուծում սալու համար դեճ է կյանքի կոչել 3+3 ձեւաչափը, որի մեջ ընդգրկված են «Թուրքիան, Ռուսաստանը, Իրանը, Ադրբեջանը, Հայաստանը եւ Վրաստանը»,
2. Ռուս-թուրքական համագործակցությունը, ինչդես 20-րդ, այնդես էլ 21-րդ դարում, անգլոսափոսնյան մախագծերը չեզոքացնելու արդյունավեո գլխավոր միջոցն է,
3. Թուրքիան Իրանի հետ համատեղ ուճերով, փոխըմբռնման հենքի վրա դարսավոր է ծավալել գաղափարախոսական լուրջ դայմար:

ՀԱԿՈՒ ՉԱԵՐՅԱԼ

Վերջին օրերին աննախադեղ սրվել է Երեւան-Մոսկվա լարվածությունը: Պասձառը ՀՀ վարչապետ Նիկոլ Փաշինյանի ինֆուլիսան դեոսության դեկլարաիին վայել ֆաղափական փայլերն են, դայմանավորված Հայաստանին եւ հայ ժողովրդին նսեմացնելու բուս հավերճ դաճնակից Ռուսաստանի հարսեւ չարանեգուբյամբ: Ինչդես երեւում է ՀՀ վարչապետի հայսարություններն անակնկալի են բերել Կրեմլի իմաստում դեկլարաիին, որոնք վերջադես գիսակցել են, որ Հայաստանը Հարավային Կովկասում Ռուսաստանի միակ հեմարանն է: Այս իսկ դասձառով նրանք հոխոսալիս, չեն մոռանում նաեւ մեղա գալ, նույնիսկ Հայաստանի բահերը դաճոդանելու մասին են խոսում: Բայց գնացրը սեղից արդեն բարձրել է:

Դա գգում են նաեւ միջազգային լրատվամիջոցները, որ վերջին օրերին հաձախ են արծարծում Երեւան-Մոսկվա լարվածության հարցը: Ինչ վերաբերում է թուրքական մամուլին, աղա «Միլլիյեթը», որան էլ թուրքական մյուս թերթերի համեմատ գուսղ լինի, ի վերջո

«Երբ Ռուսաստանը դարադեց աջակցել, Փաշինյանը երես թեճեց նրանից. դա հանգեցրեց ԱՄՆ-ի հետ իրականացվող գորավարժության բնույթի փոփոխությանը», գրում է թուրքական «Միլլիյեթը», անդրադարձնալով Փաշինյանի հարցազրույցի ֆոնին Երեւան-Մոսկվա լարվածությանը

արսահայտում է թուրքական դեոսության սեսակեթը: Սակայն խնդիրը այդ սեսակեթի մեկնաբանությունը չէ, այլ դա «Միլլիյեթի» միջոցով հայ ընթերցողին նույնությամբ, թարգմանաբար ներկայացնելը: Ահա թե ինչ է գրել թուրքական թերթը. «Ամերիկյան «Politico» հանդեսին սված հակիրճ հարցազրույցում Հայաստանի վարչապետ Նիկոլ Փաշինյանը Ռուսաստանի (որի հետ լարված հարաբերությունների մեջ է) եւ Լեռնային Ղարաբաղի առնչու-

Երեւան-Մոսկվա լարվածություն

թյամբ կարեւոր հայսարություններ արեց: Նա այդ հարցազրույցը սվել էր սեպտեմբերի 3-ին, որտեղ խոսուովանեց, որ 44-օրյա դաճերազմում վսահելով Ռուսաստանին, ռազմավարական սխալ են գործել: Նրա կարծիով «ներկա դահին Ուկրաինայում գեմի եւ գիմամթերի խիստ կարիքն ունեցող Ռուսաստանը ի վիճակի չէ արաիովել Հայաստանի անվանագրությունը:

Հայաստանը ձանաչեց Ադրբեջանի անկախությունը
Փաշինյանն այս հայսարությունից հետո հայտնեց, որ ԱՄՆ-Հայաստան համատեղ գորավարժություն է կազմակերդելու: Խնդրո առարկա գորավարժությունն արդեն սկսել է, կսելի 9 օր:
Այս հանգամանքն աննախադեղ սրեց Մոսկվա-Երեւան լարվածությունը: Ահա թե ինչու ռուս առաջնորդ **Պուսինը** երեկ, կարծես դասափանելով Հայաստանի վարչապետին, ասաց.

«Փաշինյանը ինձ ծավալում մի մամակ է ուղարկել: Իր հետ եփվում են: Հայաստանի կամ Փաշինյանի հետ որեւէ խնդիր չուներ: Չեն կարծում, որ «ուղեծրի որեւէ փոփոխություն» (Հայաստան-ԱՄՆ մերձեցման դես) լինի: Ամեն ինչ սեսում եւ հասկանում են: Խնդիրն այն է, որ Հայաստանը Պրահայում ստորագրված փաստաթղթով, իրականում ձանաչել է Ադրբեջանի գերիխանությունը Ղարաբաղի վրա»:

Փոխվել են Ռուսաստանի առաջնահերթությունները
Փաշինյանն իր հերթին օրվա մեջ ամերիկյան Politico հանդեսի հարցերին դասափանեղիս հիոեցրեց, որ Ադրբեջանի հետ բախումների հավանակայնության ներկա փուլում չի կարող Ռուսաստանին կրկին վսահել: Աղա նա ավելացրեց. «Ռուսաստանն ոււադրությունը կեմսրոնացրել է Ուկրաինայի վրա, իսկ դա հանգեցրեց Ռուսաստանի առաջնահերթու-

թյունների փոփոխությանը: Հետեւաբար մեմ դեճ է որդեգրեմք այլ երկրներից մեր կախվածությունը նվազագույնի իջեցնելու ռազմավարություն»:

Կարգավորելու են հարաբերությունները մեր հարեանների հետ

Հարցազրույցի վերջում Փաշինյանն ասաց, որ սասնամյակներ սեւող բախումներից հետո խաղաղությունը հաստատելու համար ԱՄՆ-ի, ԵՄ-ի եւ Ռուսաստանի միջնորդությամբ բարունակում ենք բանակցությունները Ադրբեջանի հետ եւ հավելեց. «Եթե ստեղծելու ենք մնայուն, հավերժական դեոսություն, աղա դեճ է հարեւանների հետ հարաբերությունների կարգավորման լուրջ փայլեր կասարեմք: Թեեւ մեր գործընկերները՝ Եվրոդական միությունն ու ԱՄՆ-ը ժողովրդավարական բարեփոխումների հարցում աջակցում են մեզ, սակայն այդ աջակցությունը դեռեւս անբավարար է»:

ՆԻԿՈՒԱՍ ԶՐԻՍՏՈՑ

Կարծես մեկ այլ էթնիկական զսում է իրականացվում, իսկ մենք ուժադրություն չենք դարձնում

Տեղիսակի usnrta թարգմանաբար ներկայացվող հոդվածը սպազրվել է «Նյու Յորք Թայմսի» սեպտ.ի 2-ի համարում

Ուկրաինայում շարունակվող դաժնորեն իր ռուսական սանջամֆի կենսորոններով եւ ֆաղաֆաղների կոտորածներով, ինքնին բավական սարսափելի է, բայց մեկ այլ երկիր, օգտվելով դեռևս սուրբությունների մտադրվածությունից, մարդկության դեմ ուղղված իր անձնական ուժերն է իրականացնում:

Ծանոթացե՛ք Ադրբեջանի հետ: Հավանաբար չե՛ք լսել Լեռնային Ղարաբաղ անվամբ հայկական անկլավի դեմ ուղղված Ադրբեջանի վայրագությունների մասին, բայց դրանք արժանի են մանրագին ֆննարկման: Միջազգային ֆրեական դասարանի նախկին դասախազ **Լուիս Սորենո Օկամոն**, որի հետ սարհներ առաջ ծանոթացել եմ, երբ դաշտում էր դասախառնակության ենթարկել մեղավորներին Սուդանի Դարֆուր շրջանում կատարված ցեղասպանության համար, այժմ նույն բնութագրմամբ է ներկայացնում այն, ինչ կատարվում է Լեռնային Ղարաբաղում: «Շարունակական ցեղասպանություն է իրականացվում Լեռնային Ղարաբաղում ամբողջ 120 հազար հայերի դեմ», գրել էր նա իր զեկուցման մեջ:

Մենք հակված ենք մտածելու, որ ցեղասպանությունը մի որոշակի էթնիկական խմբավորման ոչնչացումն է: Մինչդեռ 1948-ի «Ցեղասպանության կոնվենցիայի» իրավական սահմանումը ավելի լայն է եւ չի սահմանափակվում սոսկ զանվածային սպանություն իրականացնելու դաշտում: Եթե կան որոշակի «գործողություններով դաժնամարտի դեմ» իրավիճակ, որը միջակ է ոչնչացնելու» էթնիկական, ռասայական կամ կրոնական մի որոշակի խմբի անդամներին: Ըստ Սորենո Էկամոնի, դա էլ հենց այն է, ինչ կատարվում է Ադրբեջանը՝ շրջափակելով Լեռնային Ղարաբաղը, որդեգրել մարդիկ այնտեղ մահանան, կամ այնտեղից հեռանան՝ սարսափածներով մի ամբողջ հինավուրց համայնք:

«Սովի մասնելը ցեղասպանական անցեանելի գեմ է: Առանց անմիջական գործուն փոփոխության, հայերի այդ խմբաբաժնակը մի ֆանի շարժված ընթացքում բնաջնջվելու է», գրել էր Օկամոն: Իսկ ինձ ասաց, որ «չափազանց կարեւոր է այդ գործողությունները ցեղասպանություն ունենալը»: Ես կավելացնեի, որ վաղապես նշանակություն ունի նաեւ այն, որ Մ. Նահանգները եւ մյուս գերտերությունները, ներառյալ Բրիտանիան, որ ցարդ շատ դաժնի է եղել, ճնշում գործադրել Ադրբեջանի վրա:

Ցեղասպանություն հասկացությունը առաջացավ հայերի դեմ 1915-16 թվերին Օսմանյան կայսրության գործադրած զանգվածային սպանությունների հետեւանում, իսկ հայերին

այսօր սովանահության ենթարկելը նշանակում է, որ դասությունը ամբողջությամբ կրկնվելու վտանգի առաջ է կանգնած:

«Ցեղասպանության զգոնություն» (GW) կազմակերպությունը «Ցեղասպանության արտակարգ վիճակ» է հայտարարել, «Ցեղասպանության կանխարգելման Լեմկին ինստիտուտը» (LIGP) «Ցեղասպանության աշխարհը սահմանափակող ազդեցության է հնչեցրել, իսկ «Ցեղասպանագետների միջազգային ասոցիացիան» (IAGS) զգուցացրել է «Ցեղասպանության վտանգի առկայության մասին» եւ կոչ է արել Ադրբեջանին մեղավոր ճանաչել մարդկության դեմ գործած հանցագործությունների համար:

Ներկա ճգնաժամը սկիզբ առավ անցյալ սարվա վերջին, երբ ադրբեջանցիները ագրեսիվացան Լեռնային Ղարաբաղը Հայաստանի հետ կապող Լաչինի միջանցքը, որը միակ ճանապարհն է սնունդ եւ դեղորայք հասցնելու այդ սարածի բնակչությանը: Արդարադատության միջազգային դասարանը կոչ արեց վերացնել արգելափակումը, իսկ Ադրբեջանի կառավարությունը դրան հակառակ՝ ճանապարհին դադարեցրեց եւ արգելեց անգամ ԿԽՄԿ-ի հունամիտար օգնության մեքենաների անցումը այդտեղից:

«Հացի հերթ կանգնած մարդիկ ուժազանց են լինում», հայտնում է BBC-ին, մեքենաներով դարաբաղի մի լրագրողի խոսքերը: Հաղորդագրությունը նաեւ հավելում է, որ շատ չհետադարձ «Halo Trust» կազմակերպությունը, որ ակամազերծման աշխատանքներ է իրականացնում սարածում, սիրոված է եղել դադարեցնել գործողությունները,

«որովհետեւ աշխատակազմի անդամները հյուծված են եւ չեն կարող աշխատել ամբողջ գիտերը հացի հերթ կանգնելուց եւ դասարկածն են սուն վերադառնալուց հետո»:

«Լեռնային Ղարաբաղի իշխանությունների սկզբներով՝ մահվան դեմքերի մեկ երրորդը թերսնուցման հետեւան է», հայտարարել է BBC-ն: Ես հնարավորություն չունեմ ձեռնելու այս սկզբը, բայց ամեն ինչ ցույց է տալիս, որ իրավիճակը չափազանց ծանր է եւ օրեցօր ավելի է վատթարանում:

Խոստովանեմ, վախենում եմ, որ Արեւմուտքն էլ է հոգնել եւ ներքին գործերով է զբաղված: Ուկրաինայից բացի, Արեւմուտքը միեւնույն ձեռով է արձագանքել եւ փչ ուժարություն է դարձրել գլոբալ մյուս ճգնաժամներին, սկսած Եթովպիայի զարհուրելի գազանություններից եւ վերջացած Սուդանի ռազմամուլ իշխանությունների կողմից ֆաղաֆաղների սպանությունները: Դժբախտաբար, բռնակալ ղեկավարների համար, կարծես, ճիշտ ժամանակն է իրականացնելու ռազմական հանցագործություններ:

Բռնասիրական Ադրբեջանի ժողովուրդը հիմնականում մահմեդական է եւ թյուրքերենի մի շարքերակով է հարողակցվում, մինչդեռ Լեռնային Ղարաբաղի բնակչությունը ֆրիսոնյա է եւ հայերեն է խոսում: Երբ Խորհրդային Միությունը փլուզվեց, Լեռնային Ղարաբաղը ձգեց անկախություն ձեռք բերել: Տեղի ունեցավ դաժնորեն, որ ավարսվեց նրանով, որ անկլավը գործում էր ինքնավար կարգավիճակով, բայց հարեւան Հայաստանի հետ սերտրեն կապված: 2020-ին Ադրբեջանը կարճաժամկետ մի նոր դաժնորեն սանձազերծելով գրավեց անկլավի

մեծ մասը եւ այժմ փորձում է սիրանալ նաեւ մնացյալ մասին, դուրս փելով, իմ համոզմամբ, էթնիկ հայ բնակչության մեծամասնությանը:

Աշխարհը, ներառյալ Հայաստանի վարչապետը, Լեռնային Ղարաբաղը համարում է Ադրբեջանի մաս: Ադրբեջանը իրավունք է վերադրում իրեն Լեռնային Ղարաբաղը ֆաղաֆաղանադես եւ սնեստադես «ինտեգրելու» մայր դեսությանը:

Սակայն այն, ինչ տեղի է ունենում, բոլորովին էլ «ինտեգրում» չէ, այլ սովանահության իրականացում: Միակ կեսը, որի շուրջ երկու հակառակորդ դեսությունները (Մ. Նահանգներն ու Ռուսաստանի Դաշնությունը) համակարծիք են, այն է, որ Ադրբեջանը դարաավոր է վերաբացել Լաչինի միջանցքը եւ վերջ դնել առադամին:

Հայաստանի կիրառական ֆաղաֆաղանության հետազոտական ինստիտուտի աշխատակից **Բենյամին Պողոսյանը** սագնադալից ադեսին վերջ դնելու փոխադիջումային մի շարքերակ է առաջարկում, նշելով, որ Ադրբեջանը կարող է վերացնել Լաչինի արգելափակումը, իսկ Լեռնային Ղարաբաղը կարող է բացել մեկ կամ ավելի ճանադարհներ դեմի Ադրբեջան, ինչը իր կարծիքով Ադրբեջանի սրսովը կլինի:

Արգելափակումը դասադարադ հայտարարության մեջ Մ. Նահանգները հուշում կատարեց այս մասին: Նման փոխադիջումային շարքերակին մաս են կազմելու նաեւ Լեռնային Ղարաբաղի հայերին ազատություն դարգելելու Ադրբեջանի երաշխիքները:

Սա, մեր կարծիքով, բավարար լուծում չէ անուշտ, ֆանի որ մարդկանց սովի մասնելու համար Ադրբեջանին վարձահասույց լինելու միտում կա կարծես դրանում, բացի այդ, ոչ ոք չի կարող վստահել Ադրբեջանի սկած խոսումներին կամ երաշխադրություններին: Բայց դիվանագետների ժյուր աշխատանքը սխալ, թերի, կամ աշելի համաձայնություններ հորինելն է, որոնք ավելի լավ են թվում, ֆան որեւէ ուրիշ այլընտրանքային ուղիների որոնումը: Տվյալ դարադայում անկատար նման գործարքը նախընտրելի է զանգվածային սովանահությունից եւ մի անգամ եւս հայերի էթնիկական զսումներից:

Անգլ. բնագրից թարգմ.՝ ՏԿՄՈՒԿ ԾՈՒՆԻԿՅԱՆԷ (The Armenian Mirror-Spectator)

⇒ 4 Սա դժգոհություն է առաջացնում Ռուսաստանում եւ Իրանում: Բոլորովին վաճ չէր լինի, որ հասարակության ակտիվ մասը (որը նաեւ ավելի գրագետ ու դասախառնաու մասն է) զինված լինեւ սեփական վերլուծական նյութերով ու ավելի ինֆորույն մոնեցումների երաշխադրություններով: Չէ՞ որ սա ուժեղներին վայել բան է: Թույլերը առաջնորդվում են ուժեղների խորհուրդներով: Ուժեղները փորձում են սեփական մոնեցումներ մշակել եւ դրանք կենսագործել աշխարհում: Պարզ

Վերլուծական հանրության դերը ...

երեւում է, որ մեր սարածաշրջանի անմախադեղ մոր իրողությունների դայմաններում մենք դեռ չենք հասկացել դրանց հարմարվելու եւ մոր մոնեցումներ մշակելու դասվիրանները: Լեռնային Ղարաբաղի գերբարդ խնդիրը լուծելու ճանադարհին մենք կանգնած ենք հետեյալ հրամայականի առջեւ: Վերադառնալ 2020թ. նոյեմբերի 9-ի Ռուսաստան-Ադրբեջան-Հայաստան համաձայնագրի կենսագործմանը եւ

հնարավորինս շուտ կնիել խաղաղության դայմանագիրը: Լեռնային Ղարաբաղի հայ ժողովրդի ինֆորուցման սրբազան իրավունքից բխող նրա կարգավիճակի հարցը դես է չխառնել հայ-ադրբեջանական խաղաղության դայմանագրի սրբագրման հետ եւ թողնել այն մինչեւ որ հետադայում, ավելի նդասավոր դայմաններում, ավելի բանական ու բարյացակամ մոնեցումների արդյունում, ժամանակակից աշխարհի գլխավոր

ուժային կենսրոնների (Ռուսաստան, ԵՄ, ԱՄՆ) կստեղծվի նդասավոր միջավայր այդ կարգավիճակը ձեւավորելու համար: Եթե գիտականորեն, դասաւժ վերլուծության արդյունում ձեւավորվի այն զնահասականը, թե մեզ օդիջի դես ոչ միայն խաղաղություն ու կայունություն է անհրաժեշտ, այլեւ հնարավորություն է ընձեռնվել ինֆիշխանությունը դահողանելու, սնեստությունը զարգացնելու, ընդհանուր միջավայրի անվ-

ԼՍԵՐՏ ԿԱՂԱՐՇՅԱԼ

ՏԵՄԵՐ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԱՐՏՅԱՍ, ԿԻՆՈՅԵՐԻՍ

Վարդենուր ծաղիկներ է նկարում

թյունների, ստեղծագործական բերկրանքի սարիների միջով:

Իր կսավները Սարյանը միշտ նկարում էր զմայլամբով, գեղեցկորեն, ձգողաբար: Նա այդպես է աշխատել նաև կյանքի ողբերգական ժամանակաշրջաններում: 1915 թ.՝ սենյակում արեւմտահայ գաղթականների վերադարձ փորձությունները՝ ուժեղ ցնցում է ապրել: Բայց մի ֆանի ամիս անց նա ստեղծեց նոր կսավներ. աշխարհը նկարվածն էր դարձնում նույն ֆանի կենսուրախ էին, հնչում, ինչպես նաև առաջ:

Տարիների հետ կարող էր փոխվել նկարելու մաներան, բայց անփոփոխ էր նկարչի աշխարհը նկարում: Եթե որեւէ կսավ ոչ այնքան «սարյանական» էր ստացվում, Սարյանը Սերգեյեվիչը այն արվեստանոցից դուրս էր հանում: 1944 թ. ես նրան տեսա արդեն նկարված կսավի վրա աշխատելիս: Կսավի վրա սարեթիվն էր՝ 1941: Ծաղիկները մասնում էին նկարչի սրամադրությունը զարգացնելու սկզբնական փուլում, երբ մեր զորքերը նահանջում էին: Սարյանը վերափոխելով ավարտեց նկարը ու դրեց նոր սարեթիվը՝ 1944: Դրանք արդեն սարյանական ծաղիկներ էին: Միայն դրանցից հետո նա նկարը հանձնեց ցուցահանդեսի:

Սարյանը միշտ հավասարիմ էր իր կենսուրախ արվեստին: 1926 թ. նա մեկնեց Փարիզ՝ բուժման, որոշ ժամանակ հիվանդության մասին մտերից ճնշված՝ չկարողացավ աշխատել: Բայց կրկին ձեռք վերցնելով վրձինը սկսեց նկարել իր սարյանական կսավները, այդ թվում՝ փարիզյան զմայլիչ «Ծաղիկները»: Բայց միանգամից եւս մեկ անգամ փորձեց Սարյանի «հոգեւոր ամրությունը». Փարիզում ստեղծված աշխատանքները՝ շուրջ չորս տասնյակ կսավներ, այրվեցին նավի վրա տեղի ունեցած հրդեհի ժամանակ: Սարյանը ծանր սարավ անդառնալի կորուստը, բայց իր արվեստում մնաց անփոփոխ լավատես: Ու այդպես՝ ամբողջ կյանքում:

Սարյանը նկարում էր ոչ միայն «արեւային կսավներ»: Եթե խոսենք բնական կարների մասին, ապա նա նկարում էր եւ՝ ձմեռային, եւ՝ աշունային, ոչ միշտ արեւային բնանկարներ (նկարներից մեկը նույնիսկ կոչվում էր «Աշունն անառախաղաղ օր»): Բայց նրա

բոլոր կսավներում կոհակում է կյանքի հանդեպ սարյանական սերը, նրա ձեռագիրը: Նույնը կարելի է ասել եւ դիմանկարների մասին: Միայն կենսառաս կերպարներ ընտրել նա էր կարող. ապրում էր փոթորկալից 20-րդ դարում, նկարում էր թե՛ դժվար, թե՛ ողբերգական ճակատագիր ունեցող մարդկանց դիմանկարներ: Այդ ժամանակ, խոսելով Սարյանի լավատեսության մասին՝ մենք նկատում ենք ոչ միայն նկարչի մարդկային խառնվածքը: Լավատեսությունը Սարյանի արվեստի հայեցակարգն է: Դրանում է նա տեսնում կյանքի բարոյական իմաստը: Իր ստեղծագործական ողջ կյանքի ընթացքում նա ուղիղ էր նայում կյանքին, ինչքան էլ այն փոխվեր: Տեսանելի աշխարհը Սարյանը երբեք էր աղավաղում: Նա այն միայն բանաստեղծականացնում էր, ու աշխարհի հենց այդ բանաստեղծականացմամբ Սարյանը ճանաչելի է իր բոլոր կսավներում:

Աղակու վրա ծաղիկներ Սարյանը նկարեց տասնհինգ տարի առաջ: Ու երբ դրանք էլ կհնոճադարձան, դիտողը տեսնում է ոգեւորված ուսուցիչի գանձախոյան ծերունու, որը ներկերի հետ այնպիսի ցնցող դյուրությամբ է վարվում, որ թվում է՝ ներկերն իրենք զարմանալի աղակույն, կենդանություն են առնում, զգում են լինելիության բերկրանքը: Դիտողը տեսնում է մի նկարչի, որը բնության ռիթմերի ու գույների զարմանալի զգացողությամբ կարողանում է փոխանցել ոչ միայն աշխարհի գեղանկարչական գրավչությունը, այլեւ ար-

տեսական է խորը մտքի ու զգացմունքների:

Մի անգամ գրողներից մեկը հարցրեց Սարյանին.

- Դուք հիստերիայի ֆալսեթի հանդեպ սովորական ժողովրդի հաղթանակին եք նվիրել «Ծաղիկներ սովորական բանակի մարտիկներին» կսավը: Դրանում ծաղկեփնջեր են դասակարգված: Մի՞թե դուք չէիք ուզում ցույց տալ հրճվող, երջանիկ դեմքերը այն մարդկանց, որոնք վերջապես նվաճեցին Հայաստանը:

- Իհարկե ուզում էի: Ես ուզում էի փոխանցել եւ սովորական մարդկանց ուրախության ու երջանկության սրամադրությունը, եւ լռությունը, որ շիրտեղ զարգացնում էր հետո, եւ բնության հավիստեղծական գեղեցկությունը... - Հետո Սարյանը անկեղծ ավստաստեղծ կարգրեց.- Արդյո՞ք դա ինձ չի հաջողվել:

Սարյանը ծաղիկներ է նկարում, իսկ նուրբ աչքը նկարում տեսնում է նաև երկրորդ ոլորտից իր ներսում է Սարյանի համաճարտությունը:

Պեսական կինոֆոնդում մեր «Սարյան Սարյան» ֆիլմի հետ շահվում է ֆիլմ մեկ այլ մեծ նկարչի՝ Սարյանի հասակակից, նույնպիսի մեծ կյանք արած **Պարո Պիկասոյի** մասին՝ «Պիկասոյի գաղտնիքը»: Այնտեղ մի դրվագ կա, որն արագությամբ է նկարչի կողմից նկարի ստեղծման ողբերգությունը: Դիտելով այդ երկու դրվագները երկու ֆիլմերից, մենք տեսնում ենք, թե ինչպես սարբեր կերպով, բայց միաստակ հուզիչ անկեղծությամբ են նրանք արագությամբ բարդ, դրամատիկ, հակադրություններով լի 20-րդ դարը: Ուշագրավ առանձնահատկություն է՝ նկարահանումների համար Սարյանը ստեղծեց ծաղիկներով կոմպոզիցիա, իսկ Պիկասոն իր արվեստը ներկայացրեց վերացական կոմպոզիցիայով:

Աշխատելով նկարի վրա՝ Սարյանը ստեղծում է տրամադրի լավ փոխանաձայնվող, ներառական համադրություններ, իսկ Պիկասոն կոմպոզիցիան արարելիս ստեղծում է այսպես ասած փոխադարձորեն միմյանց բացառող ու ժխտող տրամադրություններ:

Սարյանը՝ զգալով աղաքա նկարի վերջնական ներառականությունը, այն փոխանցում է կսավին ասիճանաբար ու հետևողականորեն:

Պիկասոն դասեր էր տալիս շարժումը դեղի մոտասակը, իսկ Սարյանը՝ մոտասակը:

Հայ գեղանկարչիչը հավասում էր բանականության հաղթանակին: Դա թույլ էր տալիս նրան՝ չնայած դասական փոթորակներին, ստեղծել լուսավոր ստեղծագործություններ: Նա հավասում էր ժողովրդի վերածնունդին ու ստեղծում էր կսավներ, որոնք այժմ դարձել են այդ վերածնունդի լավագույն գեղարվեստական վկայությունը, ստեղծագործություններ, որոնք արագությամբ են նրա ժամանակակիցների լուսավոր նկարները:

Ռուբենից Բարսեղյանց
ՄԱՍՆ ԳՐԱԳՈՐԾԱԼԵ

ԱՐԾՎԻ ԲԱՆՉԻՆՅԱԼ

Արթուր Յարոյան. Տասիկի գործած գուլպաներով վանաձորից Բրազիլիա

ԵՐԵՎԱՆ - Բրազիլաբնակ դերասան, բեմադրիչ Արթուր Յարոյանը ծնվել է Վանաձորում: Ուսանել է ծննդավայրի մանկավարժական ինստիտուտի ռուսական բաժնում: 1999-2008 թթ. աշխատել է Վանաձորի Հովհաննես Աբեյանի անվան Պետական դրամատիկական թատրոնում, հանդես եկել «Անան արեւ», «Բոլետրո», «Ո՛չ դա՛հեւ, ո՛չ դե՛ն մե՛սել», «Համբարձման ֆառատուն օրը», «Մեսասագ» եւ այլ բեմադրություններում: 2008-ից բնակվում է Բրազիլիայում, 2011-ին ուսանել է Սան Պաուլոյի թատրոնի եւ հեռատեսիլի դպրոցում: Նույն թվականին հիմնել է «Արկա» թատերախումբը, որը սնօրհանում է մինչ օրս: Նկարահանվել է բրազիլական գովազդներում, հեռուստատեսիվներում եւ ֆիլմերում:

Արթուրին տեսել էի բրազիլահայ բեմադրիչ Տասյան Բուդակյանի «Տեղացի» կարճամետրաժ ֆիլմի դրվագային մի դերում, իսկ հուլիսին հանդիմեցիմ էրեւանում...

Արթուր, ասում են՝ դերասանների համար դժվար է ամենուր: Իսկ եթե քո բուն երկրից դուրս ես աշխատում՝ էլ ավելի դժվար է...

Եհես է: Մանավանդ որ համավարակը ցույց սվեց, որ դերասանի մասնագիտությունն այնքան էլ թեթևական չէ, ցավոք որ: Բոլորի համար էր դժվար, բայց այդ համավարակի ժամանակաշրջանը դերասանների համար առանձնակի դժվար էր: Չկային նկարահանումներ, չկային ներկայացումներ, բնականաբար՝ գուժար էլ չկար, ու շատ դժվար էր: Այդ դժգոհությունը ես մեխիկական «Ինչդեռ սանը» խոհարարական հեռուստակայանով սկսեցի ասիկից սովորած ձառերի դասընթացումը ներկայացնել՝ դրանից առաջ նման փորձ ունենալով բրազիլական հեռուստակայանում: Հիմա նորից սկսել են աշխատել, նկարահանվել, նաեւ թատերախումբս՝ «Արկան», որ 12 արի է, ինչ գործում է, նորից սկսել է աշխատել:

Իսմբիդ անունը կադ ունի՞ մեր «արքա» կամ «առկա» բառերի հետ:

«Տադան» բառն է, բայց լավ միտք էր, կարելի է կադել նաեւ ձեր ասած բառերի հետ: Ես միտումնավոր Հայաստանի հետ կադված անուն էի ուզում ունենալ, քանի որ Բրազիլիայում ոչինչ չգիտեմ Հայաստանի մասին, բայց Նոյյան տադանի մասին գիտեմ: Սան Պաուլոյում կա Արմենիա մեթրոյի կայարան, մարդիկ չեն հետաքրքրվում՝ ինչն է այդ անունով: Իմանալով, թե որտեղից եմ, ինձ երբեմն հարցրել են՝ Արմենիա կայարանից: Ես էլ ասում եմ՝ այո, վագոնում եմ ծնվել, մեթրոյում մեծացել (ծիծաղում է):

Եվ ինչդեռ վանաձորից հոսանքից հեռավոր ու սարաշխարհիկ Բրազիլիայում:

Ես ցանկանում էի ուսանել Երեւանի թատրոնի եւ կինոյի ինստիտուտում, բայց ըստ մեր ավանդական ընթացիկ կարծրաշրթնի՝ շղան չդիտել դերասան լինի, դերասանները լավ համբավ չունեն, չեն ամուսնանում, հարբեցող են: Ուսի ինձ գոռով խցկեցին գյուղատնտեսական տեխնիկումի ավտոմեքանիկայի բաժին, որտեղ ես միտք դառնալի գայիցիկ: Բայց ես մեթրոնցից թափում արդեն աշխատում էի Աբեյանի անվան թատրոնում: Ծնողներս ինձ դասուհանից հետեւում էին, ես բռնում էի տեխնիկումի ձառնադրո, բայց հետո շեղվում էի, գնում թատրոն: Այդդեռ վեց ամիս դասի չգնացի, ծնողներս իմացան, հայրս ինձ արգելեց թատրոն գնալ, ես էլ սնից փախա, որոշ ժամանակ ամբողջ թատրոնում: Բանակում ծառայելուց հետո ընդունվեցի մանկավարժական ինստիտուտի ռուսաց լեզվի ու գրականության բաժին, որն ինձ ավելի մոտ էր: Բայց ես երազում էի դերասան դառնալ, սարված էի բրազիլական տեղիներով, ուսիեւ դա միտք լինեթ միմիայն Բրազիլիայում: Եվ եղավ. դերասանական կրթություն ստացա արդեն Սան Պաուլոյում: Այն ժամանակ դորսուգալերեն լավ չգիտեի, ընդամենը մի քանի բառ՝ տեղիներից ու բառարաններից. չեմ էլ հասկանում ինչդեռ ավարեցի...

Ասում են, որ եթե շատ հետեւողականորեն հետադարձում ես քո երազանքը՝ անդաման հասնում ես: Զոկյանցը ցույց է տալիս, որ դա կարծես թե միտք է:

Իրոք միտք է: Պատվո Կոնյուն «Ալիմիկոսը» գործում անընդհատ այն միտքն է շեշտում, որ եթե մի բան շատ ցանկանաս, ողջ տեղերից կնդասի դրա իրականացմանը: Ես 24 տարեկան էի, երբ մեկ ձամբուրով ու շատ փչ դրամով վարսիփս գրդանում կարված, մեկնեցի Բրազիլիա որդես գրոսաւաթիկ: Ինձ դժվարությամբ վիզա սվեցին, կարծես հասկանում էին, որ մեծական եմ մեկնելու: Սակայն հյուրասոս Հովսեփ Սեֆերյանն անտախտելիորեն ինձ վերադարձեց անձնագիրս՝ բրազիլական վիզայով ու ասաց. «Միայն մեկ բան եմ խնդրում՝ ուշադիր եղի»: Տնեցիներս ասացի, որ մեկնում եմ վեց ամսով ուսանելու: Լավ է, որ նրանք չեստան վիզայում նշված «տուրիստական» բառը, այլապես մեծ սկանդալ կլիներ, ինչը ամեն դեպքում եղավ, երբ ասացի, որ չեմ վերադառնալու... Հիմա հայրս հաւսով է իրականության հետ, ասում է՝ «Վերադարձի,

մեր թատրոնում աշխատի», բայց արդեն ուշ է...

Ինչդեռ ինչ էր քո առաջին օրը Բրազիլիայում:

Մեկնելուցս մի քանի օր առաջ տասիկա ինձ համար գուլպաներ էր գործել, որ հետո տանեմ արեւադարձային Բրազիլիա: Չէի ուզում վեցնել, բայց գիտեմ ինչդեռ եմ հայ տասիկները. ասաց՝ կամ իմ ասածով միտք լինի, կամ դու չդիտել գնաս Բրազիլիա: Ինչդեռ միտք ամեի օվկիանոսի ափին այդ տասի գուլպաները: Բայց իջա իմ մաթիոնից ու սկսեցի մտել: Կորոզ ցուրտ, անձրեւ, ֆամի. դե հուճիս էր, որն այնտեղ ձմեռային ամիս է, տաս տասիձան, որը Բրազիլիայի համար տաս է: Առաջին բանը, որ արեցի, հագա տասիկի գործած գուլպաները: Ու գնացի ուղիղ Սան Պաուլոյի հայկական եկեղեցիներից մեկը, որին կից կա դպրոց: Հանդիմեցի սնօրեմին, որը նաեւ եկեղեցու ֆահանան էր, ներկայացա, ասացի, որ ունեմ տարբեր դիմումներ, հիմա ինձ աշխատանք է դեմ ու վեղացի. «Դու ունեմ ընդամենը մեկ տարբերակ՝ ինձ ընդունել»: «Ներս եկուր»,- ասաց սնօրեմն ու ինձ ընդունեց ա-

խատանփ: Ես նախապես արեւմտահայերեն էի սովորել, ու առաջին աշխատանքս Բրազիլիայում եղավ հայոց լեզվի ուսուցչությունը: Ինձ օթեւան չսվեցին, նախապես ադրում էի մի մեծ բնակարանում, Բրազիլիայի տարբեր մասերից եկած ուսանողների հետ, ու իմ դորսուգալերենը զարգացավ նաեւ նրանց խոսած բարբառները յուրացնելով: Սկզբնական շրջանում շատ դժվար էր, մնալու թույլտվություն չունեի, բայց բախսս բերեց. երբ 2008-ին եկա Բրազիլիա, երկրի նախագահը համաներում սվեց երկրում բոլոր անօրինական մնացողներին: Մարդիկ կային՝ 10-15 տարի տալաւում էին, որ իրենց օրինական թույլտվություն սրվի երկրում մնալու: Եթե ես մեկ տարաթ ուշ մեծ լինեի Բրազիլիա, ադա համաներումն ինձ չէր վերաբերի: Այնդեռ որ երազանքներ իրականանում են... Հիմա տարի աշխատեցի հայկական դպրոցում, նաեւ եղել եմ փողոցում ցրիչ, վաճառող, հայերենի ու ռուսերենի անհասական դասեր եմ սվել, գործից երբեք չեմ խուսափել, բայց ընթացիկս չեմ ասել, որ չանհանգստանամ: Նաեւ որդես ֆոտոնորդել եմ աշխատել. Իմ սագրամում դիտելով իմ լողափի լուսանկարները՝ ինձ առաջարկեցին երոսիկ ֆոտոարքում լուսանկարել: Դժվար էր, մեծում էի՝ տասիկա ինչ կասի, դադան ինչ կասի, բայց հետո մեծեցի, որ վատ բան չեմ անում, արվեստի տեսակ է, գեղեցիկ է... Եհես է, ինձ հետո շատ առաջարկներ եղան դորնոֆիլմերում նկարահանվելու, բայց դա արդեն դաստիարակության, բարոյականության հետ է կադված, մեթեցի, ինչ չէ...

Զո առաջին հաջողությունը Բրազիլիայում ինչ գործի հետ էր կադված:

«Արկա» խմբով բեմադրած «1915» ներկայացման: Այն դարձավ մեր թատերախմբի հիմնադիր ներկայացումը ու նաեւ առաջին բեմադրությունը Լասիմական Ամերիկայում, երբ բեմից խոսվեց Հայոց ցեղաստանության մասին: Պիեսն ինֆու գեցի դորսուգալերեն, չնայած այն ժամանակ լեզվի իմացությունս դեռ այնքան լավ չէր: Ասեմ, որ գրելու ձիւր միտք ունեցել եմ, բանաստեղծություններս տադարվել են մանուկում եւ գրեթե, անգամ որդես լրագրող աշխատել եմ «Վանաձորյան խճանկար» եւ «Վանասուր» դարբերականներում: Շարունակում եմ գրել, բայց՝ դորսուգալերեն: Վերջին թատերախաղս՝ «Բեմադրիչ», կենդանիների իրավունքների դաւաճանության թեմայով է: Ամեն ներկայացման վերջում բեմ էիմ դուրս բերում մի անտեր շուն, որին հանդիսատեսը կարող էր որդեգրել: Այդդիտով, երբ թատերաշրջանի ընթացում 15-ից ավելի

շուն որդեգրեցին: Սակայն թատրոնում խաղալով չեմ ճանաչվի. թատրոն գնում է թատերատերը, տեղի դիտող թատրոն չի գնում: Դա միտուցե համաշխարհային երեւոյթ է: Բրազիլիայում ինձ սկսեցին ճանաչել, երբ ինձ հյուրընկալեց «Գլոբո» հեռուստաընկերության «Ժոյի հադորդումը» թոփ շուն, որը բոլորն են դիտում եւ որը վարում է Բրազիլիայում հոջակավոր դերասան, շունեմ, անցած տարի մահացած **Ժո Սուարեսը**: «1915» ներկայացման մանլո հադորդագրությունը «Գլոբո» հեռուստաընկերություն ուղարկեցիմ, ու հարցադրույցի հրավեր ստացա: Ես էլ, միտմիտ լոռեցի, ասացի՝ բայց մեր թատերաշրջանը վերջանում է (ծիծաղում է): Ինձ ասացին, որ Սուարեսն ուզում է հարցադրույց վարել իմ կյանքի վերաբերյալ: Շատ անհանգստացա, շատ դասախանասու ֆայլ միտք անեի, Սուարեսը բոլորին չի հրավիրում, բայց ամեն ինչ լավ անցավ, ու երկու տարի անց նա ինձ նորից կանչեց իր հադորդմանը հյուր լինելու: Այդդեռ սկսեցին ինձ ճանաչել, հրավիրել նկարահանվելու: Հիմնական եկամուսու գովազդներից է. թատրոնից ու կինոյից գումար չկա: Սերիալները համեմատաբար լավ են վճարում, բայց ես չեմ ստանա այնքան, որքան ստանում է, ասեմ, **Արասի Բալաբանյանը**...
Ի դեմ, հանդիմեցի՞ր այդ նշանավոր բրազիլահայ արտիստի հետ...
-1990-ականներին ընթացիկով որոշ ժամանակ ադրում էիմ Օմսկում, հեռուստացույցով դիտում էիմ բրազիլական «Նոր գոհը» տեղիալը: Ինձ զարմացրեց, որ այդ տեղիալում Ֆիլոմենա Ֆեռեսոյի դերում Արասի Բալաբանյանն է: Չգիտեի, որ Բրազիլիայում հայեր կան: Ու որոշեցի, որ մի օր անտադայան միտք ծանոթանամ նրա հետ, ինչն իրականություն դարձավ տասնութ տարի անց: Ժո Սուարեսի առաջին հարցադրույցի ժամանակ հիւստակել եմ Արասիի անունը, նա դիտել է ու ցանկություն է հայտնել հանդիմել ինձ հետ: Իր հետ աշխատող մի աղջիկ գրեց ինձ այդ մասին. նախ չիավասացի, բայց շունով ինձ հրավիրեցին որդես հանդիսատես ներկա լինել մի հեռուստաներկայացման, որտեղ խաղում էր Արասին: Ինձ ասացին, որ ներկայացման ավարտին Արասին ինձ կտախի իր սենյակում: «Գլոբոն» ու այլ հեռուստաալիմներ եկան, այս մասին ռեդորտաժ դաստաստեցին՝ «Արթուրը փնտրում է Արասին» վերնագրով: Երբ մեա Արասիի սենյակը, նա ինձ հայերեն ողջունեց. «Արթուր ջան, բարեւ, լավ ես»: Հետո անցամ դորսուգալերենի: ➡

Դավիթ ԳՅՈՒԼՉԱԴՅԱԼ

ՄԱԹԵՄԱՏԻԿԱՆ, ԱՌԻԲՈՒԴԻՆ ԵՎ «ԱՅԼԻ»

«Մաթեմատիկայի ծնողներն են Արին և Բուրին, նրանք ունեն երեք երեխա՝ Գուրին, Դուրին և Եզին»։ Սա մեջբերում է մաթեմատիկայի 5-րդ դասարանի դրոշմակա դասագրքից։ ԿԳՄՍ նախարար Ճեղազրույցին «արդարացրեց» Արիբուրինան և Գուրդուրնեզանց ընտանեկան կարեւոր գոյության անհրաժեշտությունը մաթեմատիկայի (երեւի լիցիտի մաթեմի) դասագրքերում։ Ի դասագրքում «դասագրի»՝ դրա կողմնակիցները ֆինանսապահում են ֆինանսողներին, թե բովանդակային ֆինանսում է ղեկավարը։ Բայց, հարգելիներս, սա հենց բովանդակությունն է։ Եթե, իրոք, մաթեմատիկոսներ եք, այն էլ մանկավարժի կոչումով, ղեկավար է իմանալ, որ դարձելու համար՝ աշակերտը հասկացել է խնդիրը թե չէ, դարձվոր եք նրան դասնել սալ այդ խնդիրը։ Ե՛վ... Սա՞ լիցիտի դասնել երեխան՝ այս խառնացող ծագմամբ խառնանվանական շրջակայքում։ Միջառարկայական կա՞ր եք ուզում՝ հայերենի և մաթեմատիկայի սերացման, սրանից լավ կա՞ր։ Դեռեւ, որ խնդիր դառնալը երեխան ձեռնարկի՝ մեքերը հայերեն ձգարտերն վերահարելով։ Բայց Ձեր գերազանցություն Մաթեմատիկոսների սոցիալառն ինչ մեքերով տեղ հասցնի աշակերտը և ինչու, որ բավարարի ձեր դիվային նկրտումները երեւի միայն ձեզ հայտնի անգութադասառնով, որ ուզում եք անցկացնել իբրև մեթոդական նորարարություն։ Ե՛վ այդ «նորարարության» արդյունքն է լինելու, ի թիվս այլոց, նաեւ երեխայի ենթագիտակցության մեջ մաթեմատիկայի փոխարեն «մաթեմի» դասնական անհասկանալի։ Այդպես են սիրում մաթեմատիկոսներն իրենց գիտությունը և սիրելի սալիս երեխաներին...

չափվելու (Աղայանին ու Թումանյանին է օգնության կոչում՝ արդարացնելու իր հորինված անունները), այլևս հենց մաթեմատիկային վերաբերող գնահատումներում։ Ահա վերջինիս վերաբերող մի միտք՝ նրա շարադրանքից. «Դասագրքով փորձել ենք մաթեմատիկա առարկայի մեջ սրամաքանություն մտցնել»։ Այս դասին մի բան է ինձ հետաքրքրում՝ մաթեմատիկայի մեջ մինչև Գոգյանն ընկած ժամանակաշրջանը համաշխարհային ընդգրկմամբ է մաթեմատիկայից բացակայել սրամաքանությունը, թե՞ միայն Հայաստանում է այդպես եղել։ Երեսն ասած՝ կուզեմայի, որ դա աշխարհի լինել, և մաթեմատիկոսների համաշխարհային հանրությունը գլոբալ խոնարհել մեր ֆանֆարի առաջ...

Պարոն Գոգյանը նաեւ մեծահոգի է, տեղեկացնում է, թե իրենց արածը մի փորձ է, և հիմա մեջբերում են հանրային տիրույթում գրած նրա խոսքը՝ առանց լեզվական վրիթումները շեղելու. «Հաջողվել է թե ոչ ցույց կտա ժամանակը, այսինքն մայիս ամսին»։ Սա մաթեմատիկայի մեջ (իրեւ անօրինակ նորություն ու նորարարություն) սրամաքանություն մտցնող դրսևոր մաթեմատիկոսի խոսքն է, որի կետարկան ու խնդրառական սխալները հենց վկայությունն են հեղինակի կաղացող սրամաքանության։ Բայց սա՝ դեռ մի կողմ։ Լույս տեսած դասագրքը կամխասեսելի լիցիտի լիցիտի դասնականությունը։ Եղբայր, եթե ասում են՝ մայիսին, այսինքն՝ տարեվերջին դարձ կլինի՝ գիրք գիր է թե չէ, ինչ լիցիտի մասնի խոսքը կարողացողը։ Բա որ դարձվի՝ իրոք, խոսան է, մի ողջ սերնդի ուղեղի խեղման համար ո՞վ լիցիտի դասախան սա և ինչպես։

Ի դեպ, ժամանակին ֆիզմաթ դորուցում միջառարկայական կառի անգու-

գական օրինակ է սվել հայտնի մաթեմատիկոսներից մեկը, որը մինչև մաթեմատիկական թեմային անմիջականորեն հասնելը տեւական դրսևյներ է կատարել անսիկ և համաշխարհային դասական գրականության բավիղներում, ընդ որում արհեստականության նույն իսկ չեն ունեցել այդ դրսևյները։ Կերպարների հոգեկան վիճակները, անցքերը սրամաքանական շոթայով բերել հանգեցրել է այս կամ այն թեմային։

Այն, ինչ հիմա տեղի է ունենում կրթական ոլորտում, շարունակությունն է վերջին դասերում և շարունակում է արդյունք հանած հանրակրթական դրոշմի առարկայական նոր ծրագրերի նախագծերի, դրանց վերաբերյալ բոլոր բանական ֆինանսություններն արհամարհելով՝ դրանք հաստատելու և դրանց հիման վրա նոր դասագրքեր մոգոնելու։ ԿԳՄՍ նախարարության գործունեության։ Գոգյանին և հեղինակակցին ուզում են տեղեկացնել, որ աճարարությամբ առանձնադաս զարմացնել չեն կարող։ Ավելի վաս բաներ են տեղի ունեցել։ Երեք ամսում մի կիսասուրյա լեզվաբան չորս դասարանի՝ հայերենի ֆեռականության «դասագրքեր» գրեց, որոնց մասին շատ են խոսել ժամանակին։ Գոգյանին սփոփելու համար միայն մի օրինակ բերեմ։ 5-րդ դասարանի դասագրքի մի էջում հոլովի

երեք սահմանում էր բերած՝ երեքն էլ սխալ, երեքն էլ իրար հակասող։ Այնպես որ, «նորարարության» հարցում առաջին տեղում չէ նա։ Դրանից բացի՝ կրթության ոլորտի իր նախորդ գործընկերներից շատ բան ունի սովորելու, օրինակ՝ Արիբուրնեզանց, որ հաստատել էր դրոշմում երկեզու «ուսուցման» գիտափորձի անցկացումը, երբ բոլոր ժամերին (նաեւ հայերենի) աշակերտները 10 րոպե մեկ լեզվից լեզու էին թոչում։ Լեւոն Սլրջյանից սովորելու բան ունի, թե ինչպես ղեկ է ռուս նախարարուհու գալուսը դարային տոնակասարության վերածի և փորձի ռուսերենը դասնական լեզու դարձնել Հայաստանում։ «Քաղաքանարկայ» Աւոսյանից սովորելու բան ունի, որ կարողացավ աղականել ՀՀ Լեզվի օրենքը։

Դիմամամայայանի գրառումներում կարծիք կար, որ անչափ բարի մարդ է Գոգյանը և հմուտ մասնագետ։ Եթե դա ձիւտ է, աղա գիտության հետ փչ թե շատ կաղ ունեցողիս խղճմանով առաջարկում են նրան արթնացնել իր միջի հիւյալ հասկանիւտերը, բարի լինել և ամեն բան անել, որ այդ գրքերով չսովորեն մեր երեխաները, որովհետեւ դրանք սովորեցնելու համար չեն։ Ե՛վ եթե բարության հետ ազնվություն էլ ունենա, ինքն իր ներսում թող խոսուկանի, թե ինչի համար են դրանք։

Հայաստանն այդպես էլ ղեկություն չդարձավ, որովհետեւ թվացյալ հաղթանակած երկում դարբերաբար ազգային ոգին էր արհամարհվում։ Իսկ դասերումից հետո եւ՝ ղեկության մարմինն է ծվասված, եւ՝ այդ մարմինն իմաստավորող ոգեկանությունը։ Վերջինիս նահանջը դակաս վսանգավոր չէ, ֆան հայերենի մարմինը կմախի վերածելը...

Սղատում ենք այլ արձագանքների։

«Հանդես ամսօրեայի» հերթական հատորը

Վիեննայի Մխիթարեան միաբանության «Հանդես ամսօրեայ» հայագիտական ամսագիրը մեր գիտական մամուլի «հնաբնակներից» է, որ հրատարակում է 1887 թուականից։ Օրերս լույս տեսած 2023 թուականի հատորն ընդգրկում է Հայաստանի և Սփիւռքի հայագետների 14 ուսումնասիրություն։ Դրանք են՝ Կ. Եփրեմ Պողոսեանի «Հայկական հարսանիքը հին և նոր հայոց ֆոլ (Բ մաս)», Գայիանե Գեորգեանի «Հայերենի եղանակային իմաստների դրսևորումներն ըստ արտաստանության բովանդակության», Արսակ Վարդանեանի և Արամ Խաչատրեանի «Հերիմազ անձնանունում սուրբագրանութիւնը», 3ասմիկ Կիրակոսեանի «Ակնարկ

հայ ուսուցողական գրականութեան դասնութեան մասին (ըստ Նոր Ջուղայի Ս. Ամենափրկիչ վանքի ձեռագրասան թ. 160 ձեռագիր մատենանի)», Հենրիկ Բախչինեանի «Քաղաքային դասերը հայ միջնադարեան բանաստեղծութեան մեջ», Էլիզաբեթ Թաշիրեանի «Նոր Ջուղայի Ս. Կասարիեանց կուսանաց վանքի ընծայանատեանը», Սերուժան Կարաղեանի «Կղեմես Գալանոսն ու հայերը», Սեդրուհ Դալիթ Աւլանեանի «Վաճառական, լրսես, և առաջին սրճարանատեր Վիեննայի մեջ. Նւմարներ Աւսրիոյ Ազգային գրադարանը դառնող հայկական գծագրութիւններու տերի մը և ժամանակագրութեան մը մասին», Սարիան Յուսեփեանի «Հայոց ազ-

գային տունը, հայկական հարցը և Կ.Պոլսի հայ դարբերականները», Արա Սարաֆեանի «Ա-Դոն և Վանի օսմանեան նահանգի հայերը Ա. Աւխարհամարտի նախաշեմին» (անգլերէն), Լուսինե Սահակեանի «Նորայայս նիւթեր Կոմիտաս վարդապետի կենսագրութիւնից», Անի Ֆիւտեկեանի «Սուրիոյ հայ կաթողիկէներու կրթական գործունեութիւնը ֆրանսական մանդատի տարիներուն», Արծուի Բախչինեանի «Փախչելով բոլշեւիկներից, վախճան գտնելով ճաղոնական համակենտրոնացման ճամբարներում. Հայերը հարբիում (1900-1950)» (անգլերէն) և Սարիան Թորաբիի «Սայեաթնուկագիտութեան մասին»։

Ա. Ա.

⇒ Ինձ մի անգամ ասաց՝ երբ Հայաստան գնանք, դու կլինես իմ գիրը։ Սակայն առողջական խնդիրների դասառնով նա չայցելեց Հայաստանը...
-Դու այնքան լավ ես յուրացրել դորոտայերենը, որ արդեն ֆո կենսագրությունն ես հրատարակել։ Պատմիր, խնդրեմ, գրիդ մասին։
-Այն գրեցի ընկերներիս խորհրդով։ Վերնագիրն է՝ «Արմենիկոն», ենթավերնագիրը՝ «Ես սովորեցի դորոտայերեն, որ գրեմ այս գիրքը»։ Գիրքը ներկայացնում է իմ կյանքը ծնվածու օրվանից մինչև 2020 թիվը։ Իմ հետադարձներից նկարիչ Մաշուկ Տոնն առաջարկեց դասկերազարդել գիրքը ու շատ սանջվեց իմ

Արթուր Հարոյան. Տասնիկ գործած գույղաներով Վանանորից՝ Բրազիլիա

ձեռքին, ֆանի որ շատ բծախնդիր են։ Գծանկարները սեւ սոխակ են, միայն գույղաներ են գունավոր դասկերակած։ Ասեմ, որ գիրքը բեւթեւել է դարձել, առաջին տղադրությունը սղառվել է երեք ամսում, հետո եւս երկու տղադրություն է ունեցել։ Ինձ առաջարկում են թարգմանել հայերեն, լիցիտի ժամանակ զգնեմ։
Ասեմ նաեւ, որ դորոտայերեն հային ասում են «արմենիկո», բայց ես նոր բառ հորինեցի ինձ համար՝ «արմենիկո», որը դարձավ իմ մի տեսակ մականունը։ Ի դեպ, երբ 2019 թվականի Սան Պաուլոյի

կառնավալի թեմաներից մեկը Հայաստան էր, ես դրան մասնակցեցի մշակույթի մեքենայով որդես «արմենիկո» նսած Արասի Բալաբանյանի նկարի սակ։ Մեծ հղարսություն զգացի այդ կերպ Հայաստանը ներկայացնելով, իմ ամենամեծ հանդիսատեսի՝ 20 հազար հոգու ներկայությամբ, մանավանդ երբ երրորդ տեղը գրավեցինք ու այդ մասին մեկ ժամ «Գլորիա» խոսեց։ Այնպես որ Բրազիլիայում միտո դորոտագանդում են Հայաստանը (իսկ այստեղ՝ Բրազիլիան), ցանկացած ներկայացման մեջ, անկախ

թեմայից, ինչ-որ հայկական բան են ներմուծում, չեն հրաժարվում իմ թեթեւ օտար առողանությունից ու հարցազրույցներում միտո խոսում են Հայաստանի մասին։ Նաեւ Հայաստանի հետ դորոտայիկոնալ համագործակցության մտահղացումներ ունեն, որոնք, հուսով եմ, նույնպես մի օր իրականություն կդառնան...

(*) Հարցազրույցից երկու շաբաթ անց Արասի Բալաբանյանը հրաժեշտ սվեց կյանքին (այս մասին եւս «Ազգ» ծանուցեց ընթացիկ տարվա օգոստոսի 18-ի համարում)։

ԱՇՈՏ ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ

Բարի Թաշյան. «Բիթլզի» հետ՝ մեկ բեմում

1966-ին ԱՄՆ-ում սեղի ունեցան «Բիթլզ» խմբի վերջին համերգները, որոնք իր ելույթներով բացում էր ամերիկահայ երաժիշտ Բարի Թաշյանի «Ռիմեյնզ» (The Remains) ռոք ֆառաձայնը: Վերջինս առանձնապես լավ հարաբերություններ ուներ բիթլզերի հետ, որը հյուրախաղերի վերջում նրան ծանոթացրեց «Բիթլզի» ելույթի աստղերի հետ: Գարաժային ռոքի վառ ներկայացուցիչ «Ռիմեյնզ» խումբը ստեղծվել էր 1964 թ., Բոսթոնում, եւ 1965-ին, ինչպես եւ «Բիթլզը», մասնակցել էր Սալիվանի հեռուստատեսային, սակայն միջազգային համբավ ստացավ միայն 1966-ին լուծարվելուց հետո: Հետագայում նրանք մի ֆանի անգամ վերամիավորվեցին:

Բարին իր կնոջ՝ գերմանուհի Դոլիի հետ ստեղծեց ֆանթազիա եւ ֆոլկ ժանրերում հանդես եկող դուետ, որը մեծ ժողովրդականություն ուներ եւ բազմաթիվ մրցանակների արժանացավ:

Նրանց որդին՝ Դանիելը, երաժիշտ, դրոմբուսիստ եւ երգերի հեղինակ է, որն, ի թիվս այլ մրցանակների, երկու անգամ դարձեց Գրեմմիի «Գրեմմի»:

Ցավով, Բարին այժմ վաստակող է, սակայն մեր հարցերին սիրահոժար համաձայնեց դասախոսել Դոլի Թաշյանը:

Որտեղից էին Բարիի ծնողները: Ինչ գիտեք նրա նախնիների մասին:

Բարիի մոր ծնողները՝ Միսաք Ափոյանը եւ Էսթեր Պարսումյանը, ներգաղթել են Այնթապից՝ ցեղասպանության ժամանակ: Նրանք բնակություն են հաստատել Չիկագոյի մոտակայքում: Իսկ հոր ծնողները՝ Վահան եւ Նազեօլի Թաշյանները, ներգաղթել են Հայաստանի Սվազ (Սեբաստիա) ֆաղափից՝ 1897-ին եւ նույնպես հաստատվել Չիկագոյի շրջանում:

Բարիի ծնողները հանդիմել են Չիկագոյում կայացած Համալսարանային ցուցահանդեսի ժամանակ եւ ի վերջո ընտանիք կազմելու համար սեղանի վրայի Ուեսթփորթ, Քոննեկտիկուտ: Բարիի հայրը՝ Մելիոն Թաշյանը (ճ սառն ի վերջո սղվել է) աշխատել է Նյու Յորքում որպես գովազդային գեղարվեստական սնորհ: Նա փայլուն նկարիչ էր, եւ մեծ նրա ստեղծագործությունների հավաքածու ունենեմ:

Իմ ընտանիքը եւս 1953 թվականին սեղանի վրայի Ուեսթփորթ, իսկ հայրս աշխատում էր Նյու Յորքում: Ես ու Բարին սովորում էինք նույն ավագ դպրոցում եւ այնտեղ լավ ընկերներ էինք: Միայն երբ ես ավարտեցի ֆուլբրո, իսկ Բարին՝ իր շրջաօրհանը «Բիթլզի» հետ, մենք լրջորեն սկսեցինք հանդիմել եւ ի վերջո որոշեցինք ամուսնանալ: Դա 50 տարի առաջ էր: Երկուսս էլ մեծացել ենք երաժիշտական ընտանիքում:

միմեքում, ուստի միանգամայն բնական էր, որ սկսեցինք միասին նվագել եւ 1972 թվականին ստեղծեցինք ֆանթազիա խումբ: Մեր համատեղ ստեղծագործական գործունեությունն ինքնին երկար դասեր էր, ես դա կթողնեմ մեկ այլ հարցազրույցի համար:

Ինչպե՞ս կբացատրեք այն ֆենոմենը, որ այսօր սասանակներ անց «Ռիմեյնզը» դեռ մեծ ժողովրդականություն ունի:

Բարին ստեղծեց «Ռիմեյնզը»-ը, երբ սովորում էր Բոսթոնի համալսարանի ֆուլբրո: Նրանք լավ սիրված էին, հիմնականում այն դասերում, որ էներգիայով լի, ցնցող ռոք էին (to rock - ցնցել) նվագում, ինչպես «Ռոլինգ սթոունզը»: Նրանց այդ ժամանակների

Բարի եւ Դոլի Թաշյան դուետը

Թաշյանների գերդասանը 1900-ին

Մելիոն Թաշյանի աշխատանքներից

Բարի Թաշյանի ընտանիքը՝ հայրը, մայրը եւ եղբայրը՝ ձախից

«Ռիմեյնզ» խումբը

Այդ նախագծի իրականացման համար երկուսիցս մեկ սարի դասեր սկսեցինք: Դեռ երեք տարեկանից մենք կառավարեցինք թերթերի եւ ֆոտոարխիվների, համերգներին եղած երկրպագուների, ինչպես նաեւ «Թին» հանդեսի հոդվածագրի հետ, որը մասնակցում էր շրջաօրհանին, նաեւ այլ բազմաթիվ աղբյուրների՝ փորձելով վերստեղծել «Բիթլզ»-ի ամերիկյան վերջին շրջաօրհանի 14 օրերը: Մենք օգտագործեցինք Բարիի ձեռագիր նոթատետրերը, որ նա իր մոտ էր դրած: Նրա հայրը խելամոռի էր առաջարկել էր շրջաօրհանի ընթացքում սեղի ունեցածի վերաբերյալ օրագիր դառնալ: Մոտ 40 տարի անց մենք հայտնաբերեցինք այդ օրագիրը: Մեր ընկերներից մեկն ասաց. «Դուք այստեղ մի ամբողջ գիրք ունեմ»: Եվ այդպես,

Ես ու Բարին ֆանթազիա խմբում սկսեցինք նվագել 1970-ականների սկզբին: 1980 թվականին ֆանթազիա երգչուհի Էմիլիու Հարիսը Բարիին հրավիրեց ռիթմ-կիթառ նվագելու եւ իրեն ձայնակցելու «Հոթ քեմերում»: Նրանք միասին շրջաօրհանին եւ բազմաթիվ ալբոմներ ձայնագրեցին մինչեւ 1989 թվականը, երբ Էմիլիուն որոշեց լուծարել «Հոթ քեմերը»: Հենց այդ ժամանակ ես եւ Բարին որպես դուետ սկսեցինք հյուրախաղերով հանդես գալ: Մենք համատեղ ձայնագրեցինք ԱՄՆ-ում, Եվրոպայում եւ Ավստրալիայում: Ցավով ասեմ, մենք այդպես էլ չհասանք Հայաստան: Դա լավ հետաքրքրական կլիներ, եւ կարծում եմ, որ մեր երաժիշտությունը լավ կընդունվեր: Բայց այդ ժամանակ մենք Հայաստանում ոչ ոքի չգիտեցինք, որ կա հասարակական ժողովրդական մեղեդիներից մինչեւ արեւելաեվրոպական ժողովրդական դասական երաժիշտություն, ինչպես նաեւ բյուրաս երաժիշտություն:

Դուք եւ Բարին այդպես էլ չեղաք Հայաստանում:

Մենք հաճույքով ենք դաստասում հայկական ուսեսներ եւ այցելում թուրքական ռեստորաններ՝ լաիմաջու ու շիբ-ֆյաբաբ համեստելու: Բարիի եղբայրը մոտ 10 տարի առաջ այցելեց Այնթապ եւ ուրախ էր հանդիմել այնտեղի մարդկանց, երբ ֆաղափի հին հասկանքներից մեկում փորձում էր գտնել իր դասերի տունը, որ նա այդպես էլ չկարողացավ գտնել:

Ինչ վերաբերում է իմ եւ Բարիի՝ Հայաստան այցելելուն, դա երազանք է, որը ես վախճանում եմ՝ այլեւ չի իրականանա...

Անօգտակար շահախոսություն

⇒ **1** Ինձ համար անհասկանալի է այս օրհասական դաժան շայասանի վարչապետի խոսքի առաջությունը, երբ դեմ է դարձվում գործել: Հարցազրույց Հանրային, հարցազրույցներ արժեքի լրացվածի- ջոցներին, կառավարության միտքին, ԱԺ-կառավարություն հարցուղա- սասխանին՝ գնահատականներ, լա- վառ մտքեր, երկարաժամկետ ձեռնարկներ՝ սովորաբար վիճելի, երբեմն անճիշտ փաստարկումներով, որոնք հետո դառնում են ֆնտարկման առա- կա եւ մեր օդը լցնում անիմաստ ֆնտարկումների խոսույթով. հաջոր- դում են ընդդիմության՝ նրա խոսքի անճշտությունների (միտումնավոր կամ չգիտակցված՝ չգիտեմ) մերկա- ցումներ, կրեքը սափանում են շիկաց- ման ասիճան, հնչում են ֆողազե- ծումների մասեր-կլասներ՝ երկու կողմերից էլ, դե մարդիկ էլ զբաղվում են, մոռանում Արցախի սովածներին, մոռանում, որ Սուվոյախի ու Բաֆլի ջարդեր տեսած հայության արցախյան հասկածին Հայաստանի վարչապետն անընդհատ հրում է դեմի Բաֆլի հե- տերկխոսության, որի իմաստն է ընդու- նել մի բան, որ հնարավոր չէ:

Ընդունումը միջազգային հանրու- թյան տեսակետից ղեկ է հնարավոր- ռինս լեզվիսին լինի: Այ քեզ բան՝ մի- ջազգային հանրությունն ո՞վ է, դա սարբեր Երեւանի մի կոնգրեսն է, ո- ռի խնդիրն է առավելագույնս ներառ- նել հայկական Երեւանի բացվածքը, հիմա Դուր միջազգային հանրության վարչապետն է՞, թե՞ Հայաստանի, մեմ մեր իրավունքները ղեկ է ղոնեմ, թե՞ միջազգային հանրությանը դուր գա- լու համար Արցախը նետենք թեմանու- րեան, Սյունիքը վսանգի ենթարկենք: Պե՞տ է մեր Երեւանն ու իրավունքն առաջ սանեմ, եթե նույնիսկ դրանք միջազ- գային հանրությանը լեզվիսին չեն թվում, մարդիկ դրանց համար անգամ զոհվել ու զոհվում են: Իսկ դեռու- թյունները վարչապետ ու նախագահ են ունենում՝ իրենց Երեւանի համար մինչև վերջ ղայրաբերելու նախապես, անգամ եթե այդ ղայրաբեր դեմ է մի- ջազգային կանոններին:

Այսինքն՝ արդեւ Արքեպանի կազ- մում, ու այդ ուղղորդումը հենց էթնիկ զսման հրավեր է, որից այդքան շատ է սիրում խոսել իշխանությունը, քանի որ հենց իրավական առումով հայկա- կան կողմից համաձայնություն լինի, որին հետեւի Լաչինի միջանցքի բա- ցումը, 120 հազար արցախցի անմի- ջապետ դուրս են գալու Արցախից, որ Սուվոյախի հայերի օրը չընկնեն: Մի՞թե Բաֆլի հետ երկխոսություն սկսելու կոչ անողը կամ կոչ անողնե- րը դուրս ինչ կասկած ունեն այդ վե- րաբերմամբ, մի՞թե իրենք հավաստում են անվստահության երաշխիքների ա- ղահովման թեզին:

Մանավանդ՝ հենց ԱԺ վերջին ճե- ղազրույցին մեկ անգամ եւս իշխա- նական ղազգամավոր **Արթուր Հով- հաննիսյանը** հաստատեց, որ Արքե- ջանն ամենաէական հարցերում չի համաձայնում՝ խաղաղության ղայմանագրի առաջարկներն իրար տելիս. Արքեպանն այդպես էլ բան չի ասում Հայաստանի սարածախին անբողջականության ճանաչման, Արցախի ժողովրդի իրավունքների եւ անվստահության աղահովման մա- սին, ու անգամ Հայաստանի Հանրա- ղետության ինքնիշխանության ղա- ղանումը կարող է նրա համար ընդու- նելի չլինել:

Հոգնել ենք անվերջ շահախոսու- թյունից, այդ շահախոսության վիճե- լի թեզերը մեկնաբանելուց: Միգուցե այդ շահախոսությունը հասուկ է ար- վում, որ մարդիկ այնպես խճճվեն, որ անգամ սկսեն չլսել, անսարբեր դառ- ման, ու դա էլ նկատում ենք: Մինչդեռ Արցախի եւ Հայաստանի սահմաննե- ռի շուրջ իրավիճակը եռում է, արքե- ջանական գինուծի կուտակումները խոսում են հնարավոր ազեւսիայի մասին, միջազգային դերակատարնե- ռի՝ իրավիճակը լիզբափելու եւ Լա- չինի միջանցքը բացելու կոչերը, որոնք նույնպես առատ են, ոչ մի արդյունքի չեն բերում, որովհետեւ երեւի վրայից կոչ են անում, տակից՝ խառնում:

Անձամբ ինձ ցնցեց վարչապետի այն մի ասածը խաղաղության ղայմանագրի վերաբերյալ, թե դրա

ժիւր եր տղել-բերել բոլոր համա- ձայնագրերը, չունե՞ք, չե՞ք կարողանում համադրել՝ վերցրեք իրենից դրանք ու նաեւ դրանց իրավական վերլուծու- թյունը: Վայ: Թե չէ արդեւ առանց վալերիանկայի հնարավոր չէ լսել Արքեպանի սարածախին անբողջա- կանության ճանաչման (Արցախով հանդերձ) վերաբերյալ թոթովումները: Ելի հարյուր անգամ գրած կլինենք՝ ու- ղետագի սիրողական մոտեցումներից մեզ աղահովազեւմ Արցախի խնդրի, Հայաստանի արտաքին ղազմավարու- թյան վերաբերյալ, մեզ հարկավոր են միասնական, ձեւակերտված մոտե- ցումներ, որի տակ կստորագրեն բոլորը, անկախ նրանից՝ իշխանություն են , թե ընդդիմություն, եւ որոնցից չի շեղ- վի ոչ ոք, անգամ եթե առաջատար արտաքին դիվանագիտության այբու- բենին չսիրաղեսողն է դեռություն մերկայացնում:

Ընտրությունները հազիվ թե բան փոխեն

Երեւանում իրոք կա իշխանություն- ներից դժգոհ ընտրազանգած, դա ե- րեւաց անգամ ընդդիմության վերջին հանրահավաքին, դրանց մեջ են եւ մտածող շեւերը, եւ Արցախի հար- ցում իշխանությունների ֲաղափա- կանության հետ անհամաձայն մարդիկ, եւ նախկին բոլոր իշխանությունների համակիրները: Նրանք մայրաքաղաքի ընտրությանը նայում են որպես ֲաղա- փական միջոցառման: Բայց ասել, որ նրանք ունեն իրենց համակրության միասնական օբյեկտը ընտրություննե- ռին մասնակից 14 ուժերի մեջ՝ սխալ է, քանի որ նրանցից շատ-շատը չեն տեսնում այն առանցքային դերակա- տարին, որն իրենց ղակերացումները կյանքի կոչելու կամ Նիկոլ Փաշինյա- նին հետազայում այլընտրանք դառնա- լու ֆիզուր լինեք: Այդպիսի մեկը, փաստեմ, ընտրություններին մաս- նակից ուժերի մեջ առկա չէ, եւ **Անդ- րանիկ Թեւանյանի** գլխավորած ու- ժի՝ «Մայր Հայաստանի», կամ **Մանե Թանդիլյանի** «Աղբելու երկրի»՝ անբողջական իշխանափո- խության կարգախոսը դեռ չի նշա- նակում այդ ընտրազանգվածի գեւե- րացում: Վերջիններիս տրո լրացվածի- ջոցների վերլուծությունները, թե այդպիսի ընտրազանգվածն ուղղոր- վում է դեմի Թեւանյան, կամ Թան-

դիլյան՝ ընդամենը ցանկալին իրա- կանություն մերկայացնելու փորձ են, եւ Թեւանյանն էլ, Թանդիլյանն էլ, ա- մենայն հարգանքով հանդերձ դեմի այս գործիչները, չեն ձգում այդպիսի ֆիզուր լինելու դերին:

Ընդհանրաղես եթե նկատ ունե- մանք ընդդիմաղիր ընտրազանգվածի ձայները տանելու թեժ մրցակցու- թյանը, աղա դրա համար ղայրաում են իրենց ցուցակները գլխավորող **Մանե Թանդիլյանը, Հայկ Մարու- թյանը, Դավիթ Խաժակյանը, Անդ- րանիկ Թեւանյանը, Նորայր Նորի- կյանը**, նույնիսկ մինչեւ այժմ ան- հայտ երկու- երեք մյուս դեմերը, սա- կայն անբողջ բանն այն է, որ նրանց առաջությունը եւ միասնական թեկ- նածու չունենալը նախ մասնատելու- փոշիացնելու է այդ ընտրազանգվա- ծի փեւները, մյուս կողմից՝ առկա լի- դերներից ոչ մեկը նրանց ղահանջնե- րը չի բավարարում: **Արսակ Չեյնա- յանն** ու **Վիկտոր Մնացականյանը** խիտ ընդդիմաղիր հայացքներով աչ- փի չեն ընկել՝ նրանք ավելի շուտ միայն ֲաղափ ղարգացման ծրագրեր են ա- ղաջարկում, որպես այլընտրանք իշ- խանության թեկնածու **Տիգրան Ավի- նյանի** ծրագրերին: Մինչդեռ ֲարու- ղարտավին մասնակից ուժերի մեծ մասը ֲաղափային ընտրությունը կարու- ղացավ ֲաղափական ընտրության վե- րածել: Այնպես որ՝ ընդդիմաղիր ձայների հաշվին ավազանի անցնե- լու շանս ունեն երկու-երեք ուժեր միայն, վարչական ղետուրսի ու այլ հնարների կիրառման հաշվին՝ Տիգ- րան Ավինյանը, Հայկ Մարությանին ձայն կտան իշխանության համակիր- նրանից դժգոհ հասկածն ու Մարու- թյանի դերասանության սիրահարնե- րը: Արսակ Չեյնայանն ու Դավիթ Խաժակյանն ինտելեզեւտ տղափուր- թյուն են թողնում, սակայն մարդկանց ինտիտուցիոնալ հիշողությունը նրանց օգտին չէ: Քվեների 50+1 տկո- սը մեր կարծիքով ոչ մեկը չի հաղթա- հարի, Տիգրան Ավինյանի, Հայկ Մա- րությանի, միգուցե նաեւ Անդրանիկ Թեւանյանի եւ Մանե Թանդիլյանի գլխավորած ուժերը փեւների մեծ մասն ունենալու ֆավորիտներից են: Մանե Թանդիլյանի տղեկատակական տելնուղղաղաներին տիրաղեսող հա- մախոհներից մեկն ի վերջո կարող էր նրան ղգուտացնել, որ լրացվածիջոց- ներում առկա չափազանց մեծ առա- տությամբ նրա գովազդը կարող է հա- կագովազդի ղես աշխատել, երբ նրա ղակերն անգամ բերնիդ է շիկում եղանակի տետություն կամ տուրիզ- նեսի մասին լուրն ընթերցելիս. այդքան փող տրամաղրել գովազդին՝ Արցախում մերկա աղեսալի հումանի- տար իրավիճակում, նույնպես անըն- կալելի է:

Տեսնեմք, թե ինչ դուրս կգա այս ընտրություններից: Մեր կարծիքով իշ- խանափոխության մարմաջները գրու- յական ղետուրս ունեն՝ ընդդիմու- թյունը կրկնում է այն, ինչ արեց վե- ջին խորհրդարանական ընտրություն- ներին, լեզվիսմացնում է իշխանու- թյան վերադարձությունը, սարբեր մի- ավորներով մասնակցելով ընտրու- թյուններին: Գիտակցած, թե ոչ՝ սա այլ խոսակցության նյութ է:

ՆԱԻՐ ՅԱՆ

Ռոբոտային գծանոց

Հայաստանում ուսուցիչների աշխատավարձը 400-500 հազար է, թող գնան, սեր կանգնեն իրենց աշխատավարձին. արդեն հնարավոր չէ հաշվել, թե **Փաշինյանը** ֆանի անգամ է այս հայտարարությունն արել:

Նա նաեւ հավաստացնում է, թե ուսուցիչների աշխատավարձը բարձրացրել են. 400 հազար դրամ աշխատավարձ ստացող ուսուցիչ կա Հայաստանում:

Ուսուցիչները երկար ժամանակ լքում էին, բայց վերջապես դոկտորական լիցի սուտ է, Հայաստանում 400 հազար դրամ ստացող ուսուցիչ չկա:

Կեսնիլոնանոց ուսուցիչ լինելու ճանապարհը Փաշինյանը ցույց է տալիս՝ գնացել կամավոր ասեսավորման:

Ուսուցիչներն էլ ասում են՝ նույն ԿԳՄՄՆ-ից կամ կամավոր ասեսավորման ծրագիրը կազմողներն իրենք թող փորձեն՝ կարող են հարցերի թեկուզ 40-50 տոկոսին դասասխանել:

40-50 տարվա մանկավարժները գնում են դասարանի ասեսավորման. սա նրանց համար վիրավորական, նսեմացուցիչ դառնալու է: Ինչ վերաբերում է կամավոր ասեսավորմանը, 50 տարվա մանկավարժ **Այծեմնիկ Նահապետյանն** ասում է. «ԿԳՄՄՆ-ը ասում է՝ ուզո՞ւմ ես բարձր աշխատավարձ ստանալ, գնա, ֆնտրություն տուր: Կամավոր ասեսավորման ֆնտրության հարցերը ոչ թե մանկավարժի գիտելիքը, փորձառությունը, հմտությունն են ստուգում, այլ նսեմացնում են նրան, ստորացնում, սքեռի ենթարկում»:

Կամավոր ասեսավորման հարցաժամանակը ոչ մի ուսուցիչ չի համարում, որ այդ «ռուբլիոնը» հաղթահարելը նշանակում է սուղել ուսուցչի գիտելիքը: Եթե անգամ նրանք բանուգործ թողած՝ ժամանակ հասկացնեն ու դաստիարակեն «ֆնտրյալներ», կհամարեն ժամանակակի, ջանքերի, էներգիայի կորուստ: Անհմատ մանուկներից կառչած հարցեր, որոնք ոչ մասնագիտական գիտելիք, ոչ անձի ընդհանուր զարգացման, ոչ էլ մանկավարժական կարողությունների մակարդակն են ստուգում:

Կոտայի մարզի ֆաղաֆներից մեկում աղյուղ, դրոշմաբեր 35 տարեկան դասավանդած ուսուցիչներից մեկն այսօր գրկվել է սիրելի աշխատանքից, որովհետեւ կամավոր ասեսավորման «ռուբլիոնը» չի հաղթահարել. հարցերը խրթին, խճճված են եղել, ժամանակը՝ կարճ: Նրա դասասխանները եղել են անթերի, բայց բոլոր հարցերին անդրադա-

մալու ժամանակ չի ունեցել: Ռոբոտը, որտեղ նա աշխատել է 35 տարի, այլևս հեռու չի ընդունել վասակաժամ ուսուցչին. այդպես է կարգը:

Մեծահասակ ուսուցչի դասվից ու աշխատանքից զրկված 57-ամյա կնոջ մասին դասնեցին գործընկերները, որոնց եւս նա ժամանակին դասավանդել է: Հիմա նա սաները դրոշմում դաս են տալիս, իսկ ինքը, որ այնքան վստահ է եղել իր ուժերին ու գնացել կամավոր ասեսավորման, գրկվել է դասարան մտնելու իրավունքից, ֆայլում է գլուխը կախ եւ անհիծում այն օրը, երբ ընկավ մախարարության թակարդը:

Պարտադիր ասեսավորում, վերադասարանում անցած ուսուցիչների աշխատավարձն ինչո՞ւ չի բարձրանում, չէ՞ որ նրանց մասնագիտական ունակությունները «սուղվում են», իսկ եթե սուղվում են, սրամաքանությունը հուռում է, որ միտի կարգավիճակն ու աշխատավարձն էլ բարձրանա: Բայց ոչ, ուսուցիչն աշխատավարձի բարձրացում կարող է սկսկալել միայն կամավոր ասեսավորումից:

Ուսուցիչների, առհասարակ դրոշմների գլխին «օյիներ խաղալը», կրթությունը փորձադաժ սարքելը նոր երևույթ չէ: Արդեն 4-5 տարի այս վիճակն է:

Եվ ամեն ինչ արվում է դրոշմը, մանկավարժին, կրթությունը վարկաբեկելու, ասելի դարձնելու, նվաստացնելու, «ասեսավորվածներ ու չասեսավորվածներ» դառնալու մտքները համար:

Միջակ ու ցածր ունակություններով ուսուցիչը երբեք չի դիմի կամավոր ասեսավորման: Կամավոր ասեսավորման դիմում են լավագույնները, նվիրյալները, կոչումով ուսուցիչները, բայց մեծ մասամբ ձախողում են եւ

մնում կան անգործ, կան աշխատանքի անցնում ոչ թե իրենց, այլ ուրիշ դրոշմում՝ «վասակելով» ասեսավորումից կտրված անդամակալ համբավ:

Դե ասեք, սրան ի՞նչ անուն տալ, եթե ոչ՝ լավագույն մանկավարժներին հասուկ դիտարկությամբ անվանագրկելու, անունները մոտեցնելու, ազգային կրթությունն ու դրոշմը ոչնչացնելու ծրագիր:

Թղթե մասյանը փոխարինեցին էլեկտրոնային մասյանով, որ ուսուցիչները մինչեւ կեսգիշեր գրագրություն անեն: Այս տարի էլ ԿԳՄՄՆ-ն ավելացրել է տարվա կտրվածով թեմասիկ լյալի օրվա լյալը շարադրելու դասը:

Ուսուցիչը նաեւ համակարգչային օրերասո՞ր է:

Քանի դասարան մտնում, այդքան անգամ դեպ է լրացնելու լյալը, մանրամասն գրել՝ դասարան մտնելու օրը, թե ձախ, մինչ մտնելը, մագեր հարդարեցի՞ր, եթե զուգարան ես գնացել, դա էլ միտի գրել, կադույս գրիչը ո՞ր խանութից ես գնել, իսկ սեսի լուսանցքը գծված է եղել, թե մոռացել ես գծել: 45 րոպեի ընթացքում ֆանի անգամ ես նստել ու վեր կացել: Նսած ժամանակ աթոռը ձռնացել է, իսկ միգուցե գրիչը դասախարար ընկել է հասակին: Եթե գրականություն ես դարձրել, դիդակտիկ նյութերից ո՞րն ես օգտագործել՝ Հովհաննես Թումանյանի երիտասարդ, թե ավելի ծեր ժամանակակցական (չնայած՝ ի՞նչ ծեր. խեղճ մարդը 54 տարի աղյուղ, մեր ձեռքից այնպես վառվեց, որ 50 տարեկանում 100 տարեկանի տեսք ուներ): Իսկ առաջին շաբաթը, երբ լսում էր ֆեզ, հորանջեց, թե փոշաց: Իսկ փեսավոր ամբողջ մասին դասնեցի այդ դասին դասուհանից փեսավոր, թե շարա-

վոր ամբողջ էին երեւում: Օ՛, այս ինչ է գրել. ամբողջ մասին դասնեցի դրսում արե՞լ էր, ու երեխաները ոչ փեսավոր, ոչ էլ շարավոր ամբողջ չէին սեսել...Ընկեր Գալստյան, Ձեր չորսմամանց գրագրությունը, որ սեղ է գետնի վրա էլեկտրոնային փառապետ մասյանում, ուղղակի խայտառակություն է:

Չավեց է թվում, բայց սա իրականություն է, դրոշմային տրագիկոմեդիա:

Այս հոդվածը գրելիս խոսեցի ֆիզիկայի 25 տարեկան ուսուցչի հետ: Պատեց, որ չորստարեկ էլեկտրոնային մասյանում լրացրել է երկու 7-րդ դասարանների գրագրությունը: Տեւել է ուղիղ 4 ժամ: Եվ նա դարձրել է օրական 6-7 ժամ: Պարզ հաշվարկով 6-7 ժամերի գրագրությունը, որն ամբողջական դեպ է ամբողջիկ «նոտասակ» եւ «վերջնադրոշմ» բաժնիներով, ուսուցչից կդառնա 12-14 ժամ: Եթե հաշվի առնենք, որ նա դեպ է դասարանի դասերին, հասուկ նյութեր առանձնացնի, սեսեր սուղի, նաեւ առավոտյա 8:30-ից մինչեւ 14:00-15:30 դասավանդի, ուրեմն կարելի է ուսուցչին շնորհակալել. նրա շնորհիվ մեք բացահայտեցինք, որ օրը բաղկացած է ոչ թե 24, այլ առնվազն 35 ժամից:

Ավելացնենք ֆանի որ 2-րդ, 5-րդ եւ 7-րդ դասարանների դասադրերը դեռ տղազրկած չեն, ուսուցիչները դասավոր են դասերը դասաճեմահանել աշակերտների համար:

Այսպես, ԿԳՄՄՆ-ն իր բացթողումները, փնթիությունը, դիլեմանությունը ջարդում է ուսուցչի գլխին:

Գոհ լինենք, որ մախարարությունն առանձին գրագրության դասանց աշակերտներին էլ չի ներկայացրել: Կարող էին, չէ՞, աշակերտից դասանցել էլեկտրոնային օրագրում գրանցել՝ խաչադրոշմ են բերում դրոշմ, թե՞ բուլկի, սուղողական ումի՞ց են արտագրել, դասարանի ո՞ր տղան՝ ո՞ր աղական է սիրահարված, ընկեր Գալստյանը ո՞ւմ նկատմամբ է կողմնադաժություն անում: Համլեթիկը ֆիթը անձեռնիկով է մաքրում, թե՛... Իսկ երկար դասամիջոցների մասին... կարելի է ժամերով գրել:

Չավեց է, խելագարություն, անհեթեթություն. լուրջ, կարեւորագույն, ճակատագրական խնդիրները թողած՝ ամբողջ կառավարությունով մեկ թիթե են նկարում:

Մոճավանջային իրականություն է, դանթեական ողբերգություն, որ բոլորիս խեղճության կիսացնի:

Տրանսպորտային բարեփոխում՝ ընտրությունների պռնկին

Երեւանի ֆաղաֆաբերարանը տրանսպորտային ցանցի «հզոր» բարեփոխման շրջանակում որոշել է եւս մեկ ֆայլով հեշտացնել կանգառներում անվերջ սոպասող բնակիչների կյանքը: Քաղաքային իշխանությունն ընտրություններից հինգ տակաս դայմանագիր է կնիել «Յանդեքս» ընկերության հետ ու առցանց ծրագիր դասվորակել, ըստ որի՝ բավական է սմարթֆոնից մուտք գործել հավելված, ցուցիչով նշել այն կանգառը, որտեղ սոպասում եմ, եւ կերեւա՞ ի՞նչդեպ եւ ո՞ր ուղղությամբ են շարժվում ցանցին միացած ավտոբուսները:

«Ազգ»-ի թղթակիցը փոքր թեւս ու ֆաղաֆաբերարանի շրջանում հարցում անցկացրեց՝ դարձելու՝ ինչդեպ է աշխատում ծրագիրը: Ծրագիրն իրականում աշխատում է անփափան, հարցն այն է, որ առցանց ֆաղաֆաբերարանը ավտոբուսները հիմնականում ուժ են տեղ հասնում: Թեեւ ծրագիրը թարմացվում է 30 վայրկյանը մեկ, բայց ֆաղաֆաբերարանը գերմանական ճգնաժամային արտադրություն չի կարողացել:

Մոտ 30 ֆաղաֆաբերարան հեթաբերվեցին՝ տեղյալ են արդյո՞ք նորանուծությունից ու փորձել են օգտվել դրանից: Հարցվածները հիմնականում տեղյակ էին, անտեղյակ էին այն մարդիկ, որ սմարթֆոն չունեին: Բայց հարցվածներից որեւէ մեկն առցանց ծրագիր չէր օգտվել եւ ան-

գամ չէր էլ մտածել՝ գործնականում ու առցանց ֆաղաֆաբերարանը կարեւոր է, թե ավտոբուսն ո՞ր է հասել:

Նորանուծությունն իհարկե լավ է, հուսամք այն կարգաբերանի իրեն, եւ առայժմ 7 ցանցի փոխարեն, որ միացված են ցանցին, առաջիկայում տրանսպորտային ամբողջ համակարգը կներառվի դրան: Տարակուսելի է երկու բան՝ ինչո՞ւ է ընտրվել հեշտ «Յանդեքս» ու առցանց ծրագրի համար առանձին հավելված չի մշակվել եւ ինչո՞ւ է ֆաղաֆաբերարանի իշխանությունը հեշտ ընտրությունների մախաբեմին որոշել բարեփոխել տրանսպորտային ցանցը:

ՌԴ-ում ՀՀ դեսպանը սենյակում փակվում եւ որեւէ մեկի հետ չի շփվում

Հայրենի իշխանությունն առիթը բաց չի թողնում՝ Ռուսաստանի ու ՀԱՊԿ-ի նկատմամբ նեղացկոտությունն ի ցույց դնելու համար: Որոշ դեպքերում կամ գուցե, մեծամասամբ, դժգոհությունը տեղին է, բայց, կարծում են, անտեղի է նաեւ դաժարանքները՝ երեխայի դեմ նեղանալու եւ անկյուն փակելու բնավորությունը: Դիվանագիտությունը ոչ թե նեղանալ, այլ սեփական երկրի Երեսման անառ անդրին է:

Դրա համար է ներդրված նաեւ դեսպանների ու հյուպատոսների ինստիտուցիոնալ, բայց Հայաստանի ու Արցախի համար ճակատագրական այս փուլում սարքեր երկրներում մեր դեսպանների ձայն-ձոփումը հիմնականում դուրս չի գալիս: Ի՞նչ են անում նրանք, ո՞րն հետ են բանակցում, արտերկրում ի՞նչ հնդիդողներ են ունենում, ի՞նչ խողովակների միջոցով են փորձում Հայաստանի Երեսման ազդեցիկ դեմքերին հասցնել, եւ, առհասարակ, ինչ-որ բան անել փոր-

ժիւղներին խուսափում է: «Որեւէ հանդիպման գրեթե չի գնում, իր մոտ ընդունելություններ չի կազմակերպում: Ամբողջ օրը փակված է իր սենյակում: Թե ի՞նչ է անում ի Երեսման Հայաստանի Հանրապետության, որեւէ մեկին հայտնի չէ, - ասաց «Ազգ»-ի արտերկր գործերի նախարարությանը մոտ կանգնած աղբյուրն ու հռետտական հարց ուղղեց,- Այսօր ժամանակ լսել կամ կարդացել եմ, որ Վաղարշակ Հարությունյանը որեւէ մեկի հանդիպել է ու ինչ-որ բան ասել կամ ֆննարկել»:

Նույն հարցն օրեր առաջ վերահասցեագրեցին Ազգային ժողովի արտերկր հարաբերությունների մեծական հանձնաժողովի նախագահ Սարգիս Խանդանյանին: Ի դատարանում մեր երբեմնի գործընկերը նեղ, որ Հայաստանի բոլոր դիվանագիտական ներկայացուցիչները ներկայացնում են ՀՀ Երեսման ու դիրքորոշումները հավասարազորված երկրներում, այդ թվում՝ նաեւ

Ռուսաստանում: «ՌԴ-ում ՀՀ դեսպանի գործունեությունն ինչու՞ որեւէ տեղ չի երեսում», - հակադարձեցին: Ի դատարանում մեզ ՔՊ-ականն այսպէս արձագանքեց. «Իսկ ինչու՞ էրեսման, անդայ-ման Facebook-ում «usastan» դեմք է գրի»:

Իհարկե, արդեն զարմանալի էլ չէ, որ խորհրդարանական դաժարանքային տեսակ չէ, թե ինչու էրեսման կամ դրսեւորվի դեսպանի աշխատանքի արդյունքը: Թերեւս մեր նախկին գործընկերը հորդորեմ դուրս-ինչ ուսումնասիրել՝ դեսպաններից ով ինչու է գրադրված դրսում: Հիշեցնեմ նաեւ, որ իրենց՝ ֆեյսբուքային իշխանությունը «usastan» գրելուց բնավ չի կաշկանդվում, հետեւաբար՝ եթե գրելու կամ հրատարակելու թելուզ անուշան բան ունենային, դա կանեին՝ մեծ ջանասիրությամբ եւ իրար հերթ չհալով:

ՍԵՎԵՆ ԿԱՐՈՒՄՅԱՆ

Համագործակցության հուշագրի գիտնականների համար

2023 թ. սեպտեմբերի 11-ին ՀՀ Գիտությունների ազգային ակադեմիայի նախագահ Աննա Սարգսյանը եւ Զինասանի Գիտությունների ակադեմիայի փոխնախագահ Զոհրաբ Զոհրաբյանը ստորագրեցին համագործակցության հուշագիր:

Մեր ակադեմիայում ստորագրված հուշագրի նպատակն է ամրապնդել եւ զարգացնել երկու երկրների համագործակցությունը գիտության մասնավորապես ֆիզիկայի եւ աստղաֆիզիկայի, էկոլոգիայի, բնապահպանության, կենսաբանության ու երկրաբանության ոլորտներում: Ըստ հուշագրի, ՀՀ Գիտությունների ազգային ակադեմիան եւ Զինասանի Գիտությունների ակադեմիան կզարգացնեն համագործակցու-

յունը համատեղ հետազոտական նախագծերի իրականացման, գիտաշխատողների փոխանակման, գիտական հանդիպումներին մասնակցելու եւ համատեղ գիտաժողովներ ու սեմինարներ անցկացնելու, տեղեկատվության եւ գիտական հրատարակումների փո-

խանակման միջոցով: Զոհրաբ Զոհրաբյանը նախագահ, ակադեմիկոս Աննա Սարգսյանը եւ ՀՀ ԳԱԱ նախագահության անդամներին ՀՀ ԳԱԱ-ի 80-ամյա հորեյանի կապակցությամբ: Զինասանի Գիտությունների ակադեմիան հիմնադրվել է 1949թ: Այն առաջատար խորհրդային կառավարության համար եւ համալիր կենտրոն բնական գիտությունների բոլոր ուղղությունների ու բարձր տեխնոլոգիաների հետազոտությունների համար: Ակադեմիան ունի 6 բաժանմունք, 106 ինստիտուտ եւ բարձրագույն կրթական 3 հաստատություն, 60 հազար գիտաշխատող եւ կառավարող մարմնի ներկայացուցիչ, ավելի քան 800 ակադեմիկոս, 126 արհեստագիտական անդամ աշխատող ավելի քան 20 երկրներից:

Զինասանի Գիտությունների ակադեմիան կառավարում է Զինասանի գիտական ենթակառուցվածքների մեծ մասը: Այդ խոշոր գիտական ենթակառուցվածքները բաց են օտարերկրյա գիտնականների համար:

ՍԵՎԵՆ ԿԱՐՈՒՄՅԱՆ

Հայտարարություն

«Էդմոնդ Արսուշի Աղաբեկյանի կողմից 22.02.2019 թվականին «Նոյյան սաղան»-ի մամուլի սրահում տեղի ունեցած՝ Ամուլյարի հանքի Երեսման դեմ լայնամասշտաբ ակտիվիստների մամուլի ասուլիսի ընթացքում հնչեցրած զրոյացությունը համարվող այն սլոյաները, որոնք վերաբերում են «Լիդիան Արմենիա» ՓԲ ընկերության կողմից համադաստիսան թույլտվությունները կաշկանդելու, կոռուպցիայի միջոցով ստանալուն, չեն համադաստիսանում իրականությունը»:

ԷՐՄՈՆԴ ԱՐՏՈՒՇԻ ԱՂԱԲԵԿՅԱՆ

Կրթալուսավորչական գործունեությունն սահմանամերձ գյուղերում

«Նորամուծության եւ ձեռներեցության ազգային կենտրոն», ՊՈԱԿ-ի Գիտաշխատողական գրադարանը դեռեւս 2022 թ. սեպտեմբերից նախաձեռնել է «Աջակցություն մարզային գրադարաններին» ծրագիրը: Ծրագրի նպատակն է մարզերում եւ սահմանամերձ գյուղերում հիմնել գրադարաններ եւ աջակցել գրադարանների զարգացմանը:

Գիտաշխատողական գրադարանի աշխատանքային թիւը, համագործակցելով սարքեր ՀՀ-ների եւ տարբեր հեղինակի հետ, ձեռնամուխ եղան ծրագրի իրականացմանը, ճանաչել գրադարանների ցուցաբերելով գրականության ձեռք բերման եւ մասնագիտական խորհրդատվական աջակցություն:

Սահմանամերձ գյուղերի համար գրադարանների համալրումն ու ստեղծումն ունի ռազմավարական մեծ նշանակություն: Գիտաշխատողական գրադարանը, ելնելով իր բնույթից, գրադարանների համալրումն ու զարգացումը կարեւորում է նաեւ սարածառջանում սնեսության հետագա զարգացման շեսանկյունից: Այդ նպատակով նորաբաց գրադարանն հիմնականում ունի գիտաշխատողական ուղղվածություն: Գրադարանի համալրումը կրում է Երեսմանական բնույթ՝ ազդարարելով ծրագրի իրականացման հաջող սկիզբը:

Խմբագրության կողմից: Գրադարանների ստեղծման եւ համալրման գործում սարիներ Երեսմանի հսկայական աշխատանք է կատարում մեծանուն գիտնական, ակադեմիկոս, «Ազգ» թերթի երկարամյա աշխատակից, Ստեփան Պաղիկյանը: Նրա անմիջական նախաձեռնությամբ եւ ջանքերով հիմնադրվել է Արմավիր մարզի Բազարան գյուղի դպրոցի գրադարանը, համալրվել են Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի հանրակրթական դպրոցի եւ բազմաթիվ այլ գրադարանների՝ այդ թվում Արցախում գտնվող ֆոնդերը: Աշխատանքներն այս ուղղությամբ բարեհաջող Երեսմանակվում են:

«ԱԶԳ» ՀԱՐԱԹԱԹԵՐԹ
Հրատարակչության ԼԲ սարի
Հրատարակիչ
«ԱԶԳ» ԹԵՐԹԵՅԱՆ»
սոցիալ-մշակութային
հիմնադրամ

Երեսման, Սայաթ-Նովա 21Ա,
Տարածք 48, Երեսման 0001

e-mail: info@azg.am
azgdaily@gmail.com
www.azg.am

Գլխավոր խմբագիր
ՅԱԿՈԲ ԱԵՏԻՔԵԱՆ

Հասցեակաշխատող (գրվագր)
հեռ. **010 582960**

Համակարգչային Երեսմանը՝
«Ազգ» թերթի

Թերթի միւթերի ամբողջական թե մասնակի արհեստանոցները սոցիալ մամուլի միջոցով, ռադիոհեռուստատեսությամբ կամ համացանցով, առանց խմբագրության գրադարանի համաձայնության խոստումներով կամ համաձայն ՀՀ հեղինակային իրաւունքի մասին օրենքի: Նիւթերը չեն գրախօսում ու չեն վերադարձում:

Գ Երեսմանի յօդուածները գովազդային են, որոնց բովանդակութեան համար խմբագրութիւնը դաստիսանատեսութիւն չի կրում:

«AZG» Weekly
Editor-in-chief H.AVEDIKIAN
Phone: 374 010 582960